

LIGET

2018-2
február

TARTALOMJEGYZÉK [XXXI. évfolyam 2. szám]

Kiss Lajos András MIGRÁCIÓ, MENEKÜLTVÁLSÁG, NÉPESSÉGCSERE, TERRORIZMUS - HOGYAN ÉLJÜNK APOKALIPSZIS IDEJÉN? [5]	4
Nacsinák Gergely András A KŐ KÖLTÉSZETE	30
Mikus Anikó HOLNAP	41
Oberczián Géza ŐSZI KÉPESLAPOK LIECHTENSTEINBŐL	48
Birtalan Ferenc APURA ZSILVÖLGYÉBEN	66
Inczédy Tamás EGYSZER FENT	68
Ágoston Tamás SÁROSI JÓSKA	73
Kapitány Máté HIDEG, HIDEG	76
Szirmai Panni A KÉKKEL FESTŐ HELENA ALMEIDA – NŐÜGYEK [3]	85

SZÁZ ÉVE MÁR

Handi Péter LÁTOGATÁSOM VALÓDI CÉLJA	93
Vörös István ÖRÖKLÉT	97
Lipták Ildikó TENYÉSZBIKA	99
Jólesz György AZ A TÉTOVA DALLAM	107
Varga Zoltán Zsolt NAGYAPÁM A NAGY HÁBORÚBAN	109

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Kiss Lajos András

MIGRÁCIÓ, MENEKÜLTVÁLSÁG, NÉPESSÉGCSERE, TERRORIZMUS – HOGYAN ÉLJÜNK APOKALIPSZIS IDEJÉN? – 5.

2018-02-01 | ESSZÉ

Az „iszlámbarátok” érvei

Korábban elsősorban az iszlámmal kapcsolatos kritikus (olykor kifejezetten ellenséges) álláspontokat mutattam be, most az iszlám világához és általában a nem európai kultúrákhoz nagyobb empátiával viszonyuló szerzők munkáira reflektálok. Két, Magyarországon nem, vagy alig ismert közel-keleti gyökerű gondolkodó nézeteit foglalom össze, illetve érveiket személyes megjegyzésekkel egészítem ki. Az egyik Bassam Tibi, szíriai származású német történész, a másik Georges Corm, Franciaországban publikáló és a bejrúti francia egyetemen oktató libanoni történész és közgazdász.

arab makro-közösség

Bassam Tibi 1944-ben nagy tekintélyű damaszkuszi családban született, majd tizennyolc éves korában úgy döntött, hátat fordít a Szíriában hatalmon lévő despotikus rezsimnek, és

Németországba költözik.**[1]** „Amíg Damaszkuszban éltem, az iszlám világnézetet és emberfelfogást tettem magamévá. Arra a kérdésre, hogy 'ki vagyok?', 1962-ig azt válaszoltam, hogy a saját közösségemhez tartozom. Először is közvetlen mikroklímámhoz, a Banu al-Tibi családhoz, másodszor a nagy arab makro-közösséghez, az iszlám *umma* magjához.”**[2]** Fiatalon még komolyan hitte, hogy Allah a muzulmán arabokban teremtette meg a glóbusz „legtökéletesebb közösségét”, s hogy a Korán üzenetét igazából csak arab nyelven teheti magáévá a hívő. Tibi Németországban a Frankfurt am Main-i egyetemen a zsidó származású Max Horkheimer tanítványaként elsősorban történelmet és filozófiát tanult.**[3]** Horkheimer mellett Adorno és Habermas is nagy hatást gyakoroltak rá. Az egyetem elvégzése után elképesztően sikeres karriert futott be: huszonnyolc évesen a nemzetközi kapcsolatok professzora lett a göttingeni egyetemen; akkoriban vélhetően ő volt a legfiatalabb tanszékvezető az NSZK-ban. Noha sohasem tagadta meg iszlám gyökereit, mégis európai polgárnak és a német kultúra örökösének tekinti magát. Egyetemi évei alatt fokozatosan alakult ki benne a kettős identitás: magáévá tette az európai modernitás szubjektum-központú értékrendjét, de továbbra sem adta fel az iszlám teocentrikus, úgynevezett *umma-világnézetét*. A belső meghasonlottságot feloldandó, kidolgozott egy reformista vagy európai iszlámot (Reform-Islam, Euro-islam), amelynek legfontosabb téziseit évtizedeken keresztül – a

személyeskedéseket sem nélkülöző viták közepette – folyamatosan finomította. Az utóbbi két évben (elsősorban a 2015-ös migránsválság óta) mintha megingott volna Tibi hite a modern európai iszlám megvalósíthatóságában.

Munkáiban Tibi rendre hangsúlyozza, hogy pontosan meg kell különböztetni az iszlám vallástudományt és az *iszlamológiát*. „Az iszlamológia a vallást nem hitbeli kérdésként tárgyalja, hanem mint kulturális-politikai világnézetet, amely – az értékkonfliktusokból előkerült – identitáspolitikán nyugszik.”^[4] Önmagára világi iszlámkutatóként tekint, noha gyerekkorában szóról szóra megtanulta a Koránt. Voltképpen kétfrontos harcra rendezkedett be: egyszerre utasítja vissza az utóbbi néhány évtizedben világszerte megerősödő tendenciát, a politika és a társadalom vallási alapú „visszavarázslását” (legyen szó iszlám vagy keresztény változatról), és elítéli a nyugati kultúrában divatos multikulturalizmust meg az értékrelativizmust. Mindkét szélsőségesség súlyos veszélyeket rejt magában, noha a vallási fundamentalizmus brutális következményei szembeötlőbbek. Az általa vallási fundamentalizmusnak (olykor neoabszolutizmusnak) nevezett szélsőségről úgy véli, hogy a „szakrális” visszacsempészése a politikai kultúrába iszonyatos következményekkel jár.

folytonos önmarcangolás

Napjainkban a világ visszavarázslásának igénye az *iszlamizmusban* jelenik meg vegytisztán, de az európai, kiváltképpen a német politikai kultúra sem mentes ettől a

kísértéstől. Tibi gyakran utal Helmut Plessner *Megkésett nemzet* című munkájára, amelyben a szerző „megkésett nemzetnek” nevezi a németet: olyan nemzetnek, amelyet folyamatosan frusztrál az angolokhoz és különösen a franciákhoz mért vélt vagy valós „elmaradottsága”. Plessner szerint a németek hol az önistenítéssel, hol az önmegvetéssel próbálják kompenzálni kisebbrendűségi komplexusukat. Mostanában persze, írja a szerző, éppen az utóbbi változat van soron, azaz a folytonos önmarcangolás. Például Joachim Gauck, a volt német államelnök és Angela Merkel, a jelenleg is hivatalban lévő kancellár úgyszólván sohasem politikusként, hanem lelkipásztorként nyilatkozik meg. Nem politikai beszédeket tartanak, hanem *prédikálnak*. Ez pedig súlyos felelőtlenség, mert – legalábbis Max Weber óta – minden közéleti szereplőnek illene tudnia, hogy a politikusnak a felelősségetika szellemében és értékrendje szerint kell szólni, mondanivalóját az aktuális objektív feltételek és a még belátható következmények metszetében kell a társadalom szereplői számára közvetítenie. A lelkipásztor persze beszélhet a szándék- vagy érzületetika korlátlan

univerzalizmusának szellemében, s mondhat olyanokat a szószéken, hogy „kötelességünk minden bajban lévő embertársunkon segíteni”, ugyanezt a politikus nem teheti, legalábbis büntetlenül nem. Hiába mondja, hogy „én jót akartam”, ha a végén az eredmény szálnalmas bukás. A német kancellárasszony nyilatkozataiban rendre tetten érhető az „abszolútum pátosza”, amelyet Adorno a német politikai kultúrába épült, és mostanra állandósult bizonytalanság jelének tekintett. A 2015-ös menekültválság idején elhíresült Angela Merkel-mondat, „Wir schaffen das!” (Megcsináljuk!) szinte isteni magasságokba próbálta emelni a német állam és társadalom problémamegoldó képességét, amelynek nincsenek meg a látható „e világi alapjai.”[5] S hosszú távon nincs rosszabb, mint amikor reményeikben csalódott tömegek az ellenkező szélsőséghez csapódnak. A protestáns alapú német szándéktechnikai univerzalizmus az iszlám vallási fundamentalizmus tükörképe. Mert mindegyik mélyen meg van győződve a maga abszolút igazságáról, s érzéketlen minden külső kritikára.

A patetikus túlzások helyett inkább prózai megoldások felé érdemes tájékozódni. Ilyen racionálisan is megvitatható lehetőséget kínál az általa megalkotott *Leitkultur* fogalma, illetve a mögötte meghúzódó komplex jelentéstartalom. A kifejezést magyarul az „irányadó kultúra”, illetve „domináns kultúra” fogalmakkal lehetne visszaadni. A *Leitkultur* demokratikus, e világi és szabadságorientált értékconszenzust, minden Európában tartósan letelepedni kívánó bevándorlónak valódi integrációs esélyt kínál. Nyilvánvaló, hogy az etnikai és sok esetben a vallási identitást nem lehet feladni, illetve nincs is értelme követelni. Aki szírnek, töröknek vagy afgánnak született, etnikai értelemben valószínűleg sohasem lesz német vagy francia, ahogy egy németből sem lesz arab. De az európai civilizáció, az „irányadó kultúra” alapvető értékeit bárki követheti anélkül, hogy feladná etnikai identitását. Ez a felfogás emlékeztet Habermas alkotmányos patriotizmusára. Mégsem azonos azzal. A *Leitkultur* szellemében élni és cselekedni több, mint német útlevelel és választójoggal rendelkezni. Tibi gyakran utal Montesquieu *A törvények szelleme* című

munkájára, amelynek már a címe is jelzi, hogy nem elég csak a törvény betűjét követni, annak szellemiségével is azonosulnia kell annak, aki komolyan hisz az európai kultúra egyik legfontosabb alapértékében, a szabadságban.

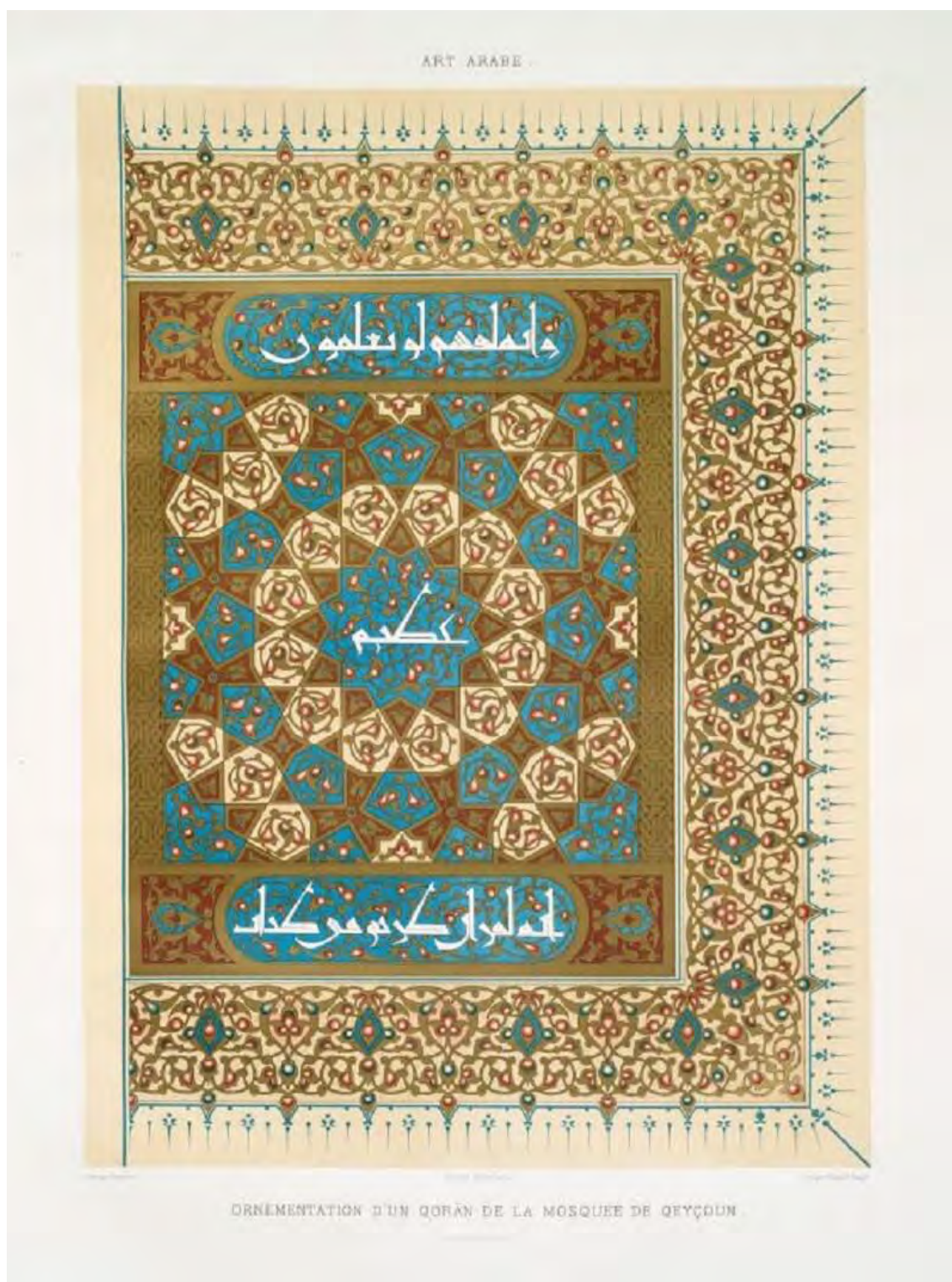
szűkített tolerancia- értelmezés

Tibi szerint szét kell választani a vallást és a politikát, illetve a vallásos hitet a magánszférába kell utalni. Fel kell adni a *saríá* és a *dzsihád* koncepcióját, mert mindkettő akadálya a fiatal

bevándorlók integrációjának. Az iszlámnak el kell fogadnia a szekuláris demokráciát, amely a muszlimok és a nem-muszlimok számára – mint közösen osztható értékrend – egyaránt biztosítja a polgári együttélés lehetőségét. Az európai felvilágosodás szellemében vett tolerancia elfogadása, amely többet és mást foglal magában, mint amit az iszlámban a tolerancián érteni szoktak. Nem csak a keresztények és zsidók létezésének megtűrését (mint másodrangú hívőket), mert ez a szűkített tolerancia-értelmezés ellentétben áll a valódi vallási pluralizmussal. A muzulmán vallásnak le kell mondania a többi vallással szembeni primátusáról. Az Európában élő muzulmánokat polgárként és szabad individuumokként kell kezelni, nem pedig egy differenciálatlan umma-közösség részecskéjeként.**[6]**

Ugyanakkor az európai iszlámot nem kell feltétlenül valamiféle univerzális Európa-centrizmussal azonosítani. Az *euroiszlám*ot mint egy újonnan létrejövő civilizációs szubkultúrát csak az Európában tartósan letelepedni szándékozó muzulmánok számára kell érvényes értékrendnek tekinteni. „Európának, mint minden más civilizációnak, joga van, hogy megőrizze saját civilizációs identitását, a maga területiális határain belül. Hiszen az Európa-eszme mint a demokráciát és a felvilágosodást magában foglaló identitás lényege szerint inkluzív, legalábbis fogalmából adódóan a bevándorlók identitását is magában foglalja – azzal az elvárással, hogy a bevándorlók elfogadják az európai értékorientációt, amely nem etnicista, nem vallási alapú és nem rasszista. Európa lényege civiltársadalom-jellegében van. Ebben az értelemben az európai iszlám a liberális iszlám és az Európa-eszme szintézise.”**[7]** Az európai iszlám eszméje nem zárja ki, hogy a közösség tagjai között egyfajta „mi-tudat” vagy „csoportszolidaritás” (aszabíja) létezzen. A tény, hogy

jelenleg az európai társadalmakból még hiányzik a megfelelő befogadói elkötelezettség, nem tekinthető komoly ellenérvnek. Tibi nagyon is lehetségesnek tartja, hogy hosszabb távon a felvilágosult iszlám eszméje hegemon szerepre tesz szert az immár több tízmillióra duzzadt európai muzulmán bevándorló körében, illetve hogy az európai társadalmakban is megerősödnek a befogadást támogató erők.

Mindenesetre történelmi alapok rendelkezésre állnak ehhez. Az iszlám kultúrában, ha nem is meghatározó tendenciaként, de mindig is jelen volt a racionalista és emberközpontú hagyomány. Sőt bizonyos történelmi időszakokban éppen az iszlám kultúra mutatott példát a keresztény Európának, hogy miként lehet a politikai és vallási ellentéteket békésen rendezni. A középkori muzulmán világ gondolkodói közül többen, például Avicenna (arab nevén Ibn Szína) és Averroës (Ibn Rusd) az antik görög racionalizmust igyekeztek összhangba hozni az iszlám hit tételeivel, mégpedig úgy, hogy különválasztották a filozófiai és a hitigazságokat. „Létezik a racionális tudás igazsága és a hit igazsága, amely a kinyilatkoztatáson alapul. A kettős igazság tételével Averroës szakított az iszlám ortodoxiával, amely a Koránt tekintette minden létező tudás végső forrásának. De Averroës ezzel együtt sem szűnt meg jó muzulmánnak lenni.”**[8]** Napjainkban is követhető példa lehet a korai reneszánsz nagy iszlám történésze, Ibn Khaldún, aki nélkül – írja többek között Arnold Toynbee – nem képzelhető el a modern szociológia és kulturális antropológia.**[9]**

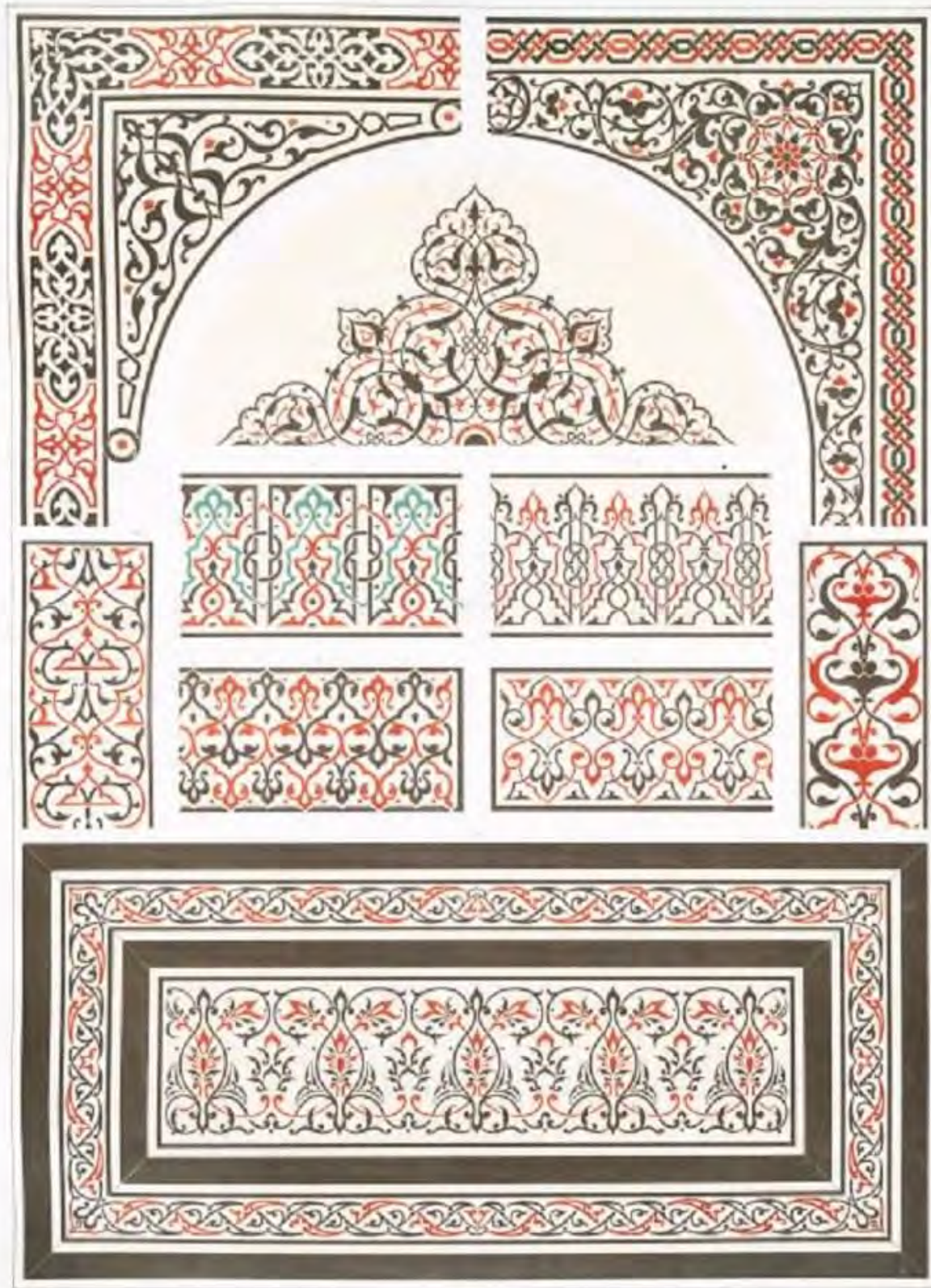
különös szövetség

De nem csak filozófiai és kulturális kapcsolatok, kölcsönhatások léteztek a keresztény és az iszlám világ között. Olykor politikai és stratégiai együttműködés is kötött a középkori iszlám és a középkori keresztény Európa uralkodóházai között. Bassam Tibi többször is megemlíti a nagy frank király, Nagy Károly nevét, aki szövetségre lépett a középkor legnagyobb muzulmán uralkodójával, Hárún ar-Rasíd bagdadi kalifával. A középkor első valóban keresztény uralkodója és minden idők legjelentősebb muzulmán kalifája egymás szövetségesei lettek, szembefordulva egy másik muzulmán és egy másik keresztény uralkodóval. (A másik oldalon a bagdadi uralkodó által eretneknek nevezett córdobai emír és Nagy Károly ellensége, a bizánci császár álltak.) Tibi elmesél egy érdekes – szimbolikus – történetet e különös szövetségről. Hárún ar-Rasíd barátsága jeléül elefántot ajándékozott Nagy Károlynak. Az elefánt 797-ben indult el a fél világot átszelő útjára, mégpedig egy Izsák nevű zsidó tolmács vezetésével. Az elefánt, Izsákkal együtt, szerencsésen megérkezett Aachenbe, a frank király udvarába, és csak 810-ben pusztult el, négy évvel Nagy Károly halála előtt. Hannibál híres harci elefántjai óta ez volt az első elefánt Európa északibb részén.**[10]** Tibi szinte minden munkájában idézi

ezt a különös sztorit: ha egy muzulmán, egy keresztény és egy zsidó több mint ezer évvel ezelőtt képes volt a hatékony kooperációra, vajon mi akadály lehet a huszonegyedik századi Európában, hogy ez – sokkal jobb feltételek mellett – megismétlődjön?

A „labda persze mindkét térfélen pattog”. Leginkább a muzulmán bevándorlóknak kell elfogadniuk az európai kultúra játékszabályait, noha a nyugati világnak is szembe kell nézni a maga identitásválságával. Európa identitásválsága szorosan összefügg azzal, hogy az európai kultúra csak nehezen tudja kezelni az Amerikából ideáramló multikulturalizmus és értékrelativizmus fundamentalista változatait. Abból kell kiindulni, mondja Tibi, hogy a kulturális pluralizmust és a kulturális relativizmust (vagyis a multikulturalizmust) nem szabad azonosítani. „A kulturális pluralizmus, illetve a ’multikulturális sokféleség’ (vagy kulturális relativizmus) ideológiája közötti különbséget a parlamenti demokráciákban működő politikai pluralizmus analógiáját felhasználva lehet megvilágítani: a parlamentben a baloldali és a konzervatív pártok ugyan eltérő nézeteket, tehát a sokféleséget képviselik, de egységes alkotmány talaján állva. A kulturális sokféleség is univerzálisan érvényes és egységes értékconszenzussal kapcsolódik össze. A kulturális pluralizmust az értékconszenzuson belüli sokféleségként, de sohasem az értékek tetszőlegességeként kell felfogni. Az iszlám értékeket respektálni kell, de nem korlát nélkül. Például a kulturális pluralizmus sohasem teszi lehetővé, hogy a nem-muszlimokat (akiket az iszlámban a ’kafirun/hitetlen’ megnevezéssel illetnek) emberi jogaikban megsértsék, hogy a saríja nevében fizikailag inzultálják őket. Az ilyesmire (hogy valaki erőszakot alkalmazzon a neki nem tetsző emberekkel szemben) nem lehet tekintettel semmilyen kultúra.

ARABISQUEZ

INCORPORATION EN STUC SUR MAÏRIE BLANC

Léteznek univerzális értékstandardok, amelyek a sokféleség kombinációi között jelennek meg, és kivétel nélkül mindenre érvényes konszenzuson alapulnak.”[11] Ha az iszlám bevándorlók fundamentalizmusa ütközik az európai „őslakosság” nem kis részét manapság rabul ejtő kulturális relativizmussal vagy multikulturalizmussal, akkor szinte biztosan az utóbbiak lesznek a vesztesek. A korlátlan toleranciát hirdető, önfeladó magatartásból valójában nem is következhet más eredmény.

S az úgynevezett politikai korrektséggel kombinált kulturális relativizmus, vagyis hogy „bárkinek bármikor bármiben igaza lehet”, tehát minden lehetséges felfogást – annak konkrét tartalmától függetlenül – respektálni kell, nem vezet sehová. Tibi nincs egyedül ezzel a nézetével. Carlo Stenger, a Tel Aviv-i egyetemen oktató filozófus és publicista, *A civilizált megvetés* című esszéjében ugyancsak a túlzásba vitt politikai korrektség abszurd következményeire hívja fel a figyelmet. Odáig rendben van, írja, hogy idétlen vagy öncélú megjegyzésekkel senkinek sem szabad feleslegesen fájdalmat okozni. Csakhogy ez a nemes cél, ha túlzásba viszik, néha nagyon problematikus következményekkel jár. „Egészen viccesen hangzik, amikor egy alacsony termetű emberre azt mondják, hogy az illető „vertikális kihívásokkal küzd”, vagy egy kopasz embert „hajilag problémás” kifejezéssel illetnek.[12]

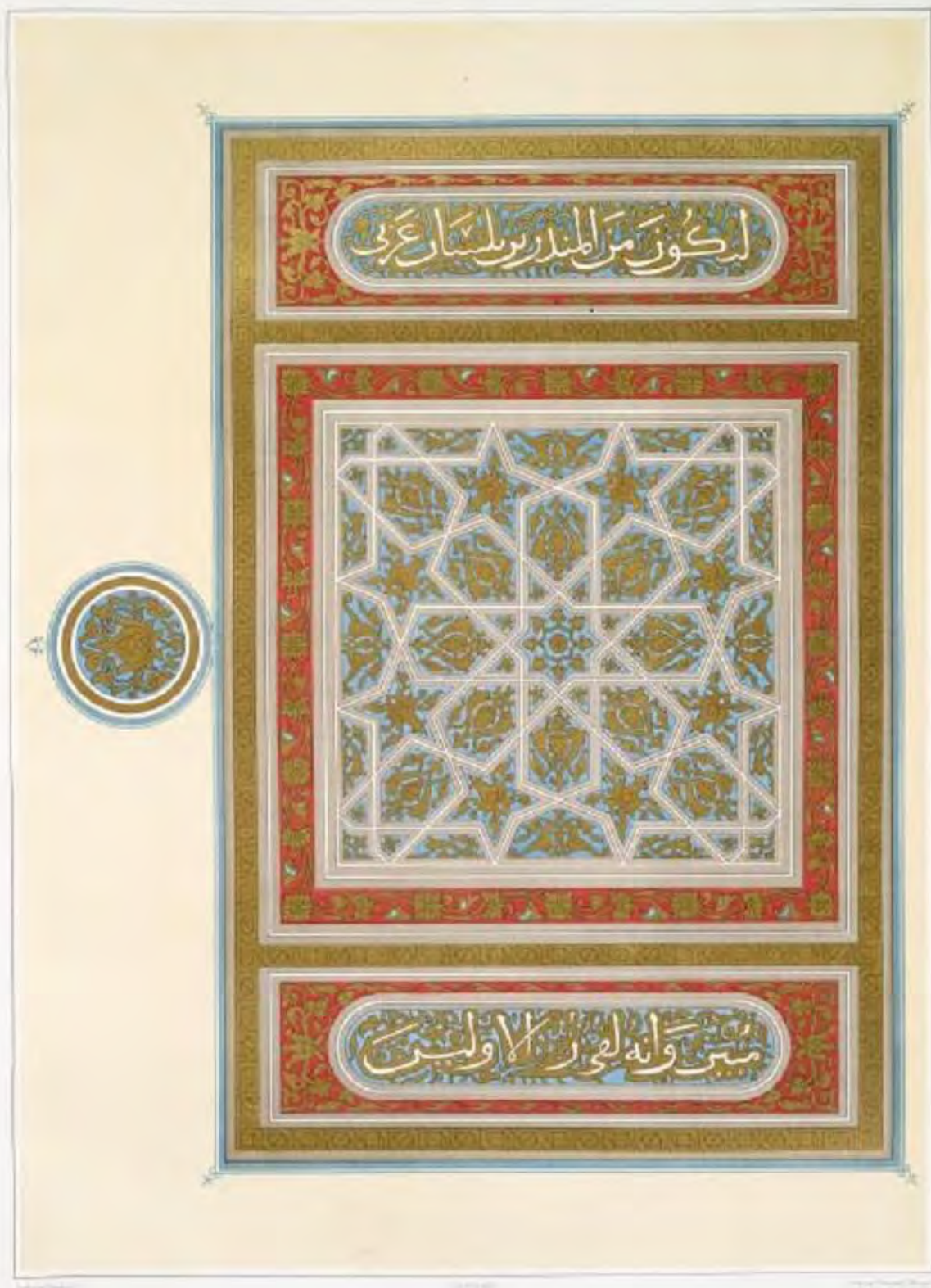
manapság másról van szó

Másik példa: az úgynevezett 68-as diákmozgalmak követelése, hogy a megcsontosodott és erősen hierarchikus egyetemi rendszert demokratizálni kell,

akkoriban valóban legitim célkitűzés volt. Csakhogy manapság másról van szó. Tanulmányok tucatjai mutatták ki, hogy az USA-ban az egyetemi oktatókra egyre nagyobb nyomás nehezedik, hogy senkinek se adjanak a vizsgákon rossz osztályzatot. A diákok „alapjognak” tekintik, hogy mindig jó jegyeket kapjanak, nem „kitüntetésnek”, amit csak teljesítménnyel lehet kiérdemelni. Ugyanezek a „politikailag korrekt” emberek, amikor a műtőasztalon fekszenek, és valamilyen súlyos sebészeti beavatkozásra várnak, természetesen abban bíznak, hogy szakképzett és a szakmáját magas színvonalon művelő sebész kése alá kerültek.

Jórészt ugyanez a logika érvényes a kulturális és civilizációs összeütközésekre. Az csak természetes, hogy vallási, kulturális és életmódbeli kérdésekben nem olyan könnyű egyetértésre jutni, mint a tudományos igazságokról szóló vitákban (bár ott sem mindig könnyű konszenzust teremteni). De valamiféle közösen osztott kritériumrendszert mégiscsak előfeltételeznünk kell a társadalmi élet mindennapjaiban, hogy a vitákat békés keretek között lehessen lefolytatni. Tibi is ezt mondja: „Manapság, a globalizáció korszakában, veszteség nélkül senki sem korlátozhatja magát saját kultúrájára és civilizációjára, vagyis nem mondhat le arról, hogy kapcsolatba lépjen a sajátjától eltérő kultúrákkal. Mégis azt vallom, hogy egy demokratikus Európa létezésének elengedhetetlen előfeltétele, hogy az itt élő emberek saját értéktudattal rendelkezzenek, illetve egyfajta *szolidaritásközösséget* teremtsenek, mert csak ezen a szilárd alapon tudnak nyitni más kultúrák felé (...)”**[13]**

ARABESQUES -

PAGE D'UN MANUSCRIT ARABE.

Az utóbbi évtizedekben nemcsak Európában, de a világ más részein is gyakran hivatkoznak Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása* című munkájára, amely a hidegháborút követő új világrend kérdéseit boncolgatja.**[14]** Huntington szerint a két világrendszer szembenállásának vége (a múlt század kilencvenes éveinek eleje) egyúttal újfajta, a korábbinál sokkal összetettebb és nehezen kiismerhető globális összeütközések születésének kezdetét is jelenti. „A hidegháború vége látszólag azzal az ígérettel kecsegtetett, hogy a világban lévő számos konfliktus elcsendesedik. Mégis, a bipoláris világrend végén, vagyis azt a korszakot követően, amikor az egykori Szovjetunió és az USA jelentette a két hatalmi pólust, egyáltalán nem csökkent a konfliktusok száma. Éppen ellenkezőleg: a konfliktuspotenciál még nőtt is. Az átpolitizált vallás, azaz a fundamentalizmus vallási legitimációval szolgál az újabb konfliktusok számára.**[15]**

heterogén értékrend

De évtizedekkel Huntington munkájának megjelenése előtt, vagyis a hidegháború kellős közepén, Raymond Aron a *Háború és béke a népek között* (1962) című kapitális könyvében

kimondta, hogy a huszadik század második felére a hajdani európai nagyhatalmak a középhatalmak szintjére süllyedtek. Innentől csak a glóbusz egészét befolyásoló államok, nevezetesen az Egyesült Államok és a Szovjetunió tudják átlépni a „nagyhatalmi státusz” küszöbét.**[16]** Vagyis csak a megfelelő ipari fejlettséggel rendelkező néhány „óriásállamnak” van elegendő ereje, hogy olyan „erőpólust” hozzon létre, amely köré tömörülhet a többi – ugyancsak fejlett, de kisebb gazdasági és katonai potenciállal rendelkező – állam. Látszólag paradoxon, de az egymással szemben álló két nagy pólus abban érdekelt, hogy elkerülje a háborút (hiszen jól tudják, hogy egy újabb világháború a földi világ teljes megsemmisülésével végződne). A „civilizációs téren” kívül fekvő, úgynevezett „alulfejlett” államok nem képeznek egységet, még negatív értelemben sem. Egyesek a szovjet ideológiát követik, mások a nyugati világ értékrendjét, megint mások próbálnak semlegesek maradni. „Hogy az alulfejlett országok esetében rasszbéli, kulturális vagy éppen életmódbeli különbségekről van-e szó, ez helyzetről helyzetre változhat, de hogy léteznek ilyen különbségek, az nyilvánvaló.”**[17]** Aron – 1962-ben! – azt írta, hogy a civilizációk

heterogén értékrendjei, amelyek az egymással szemben álló egyik vagy másik világrendszer látszólag homogén ideológiájába szőttek, valószínűleg csak hosszabb távon járnak majd látható következményekkel. A jelenlegi kétpólusú világrendszer elfedi ezeket a belső ellentéteket, de mihamarabb felbomlik a kétpólusú világrend, a civilizációs és kulturális különbségek azonnal jelentkeznek. S valóban, Raymond Aron megérzése valósággá vált. Mégsem fog reménytelen vállalkozásba, aki a civilizációk közötti békés párbeszédet szeretné előmozdítani. Imént idézett könyvében megvallja, hogy személy szerint ennek az ügynek a sikeréért dolgozott egész életében.

Ugyanakkor túlzott optimizmusra sincs okunk. Bassam Tibi néhány újabb írása, melyek 2016 nyara óta jelentek meg, mintha arról tanúskodnának, hogy egyre pesszimistább az euro-iszlám jövőjét illetően. Kiábrándította a menekültek százezreinek látványa, kiváltképpen, hogy 2015 nyarán és őszén a nők szinte kivétel nélkül fejkendőben vagy lefátyolozva érkeztek Európába. A Koránban egyébként nem szerepel, hogy a nőket tetőtől talpig be kellene bugyolálni. A kendő vagy a burka a civilizációs különbségre utaló jelzés. „Mi nem olyanok vagyunk, mint ti, nyugatiak, s nem is akarjuk átvenni a ti értékrendeteket”. Az európai mecsetek imámjai között „felülreprezentáltak” a fundamentalista nézeteket képviselők. S az is látható, hogy sem az európai politikának, sem a mérvadó európai értelmiségnek nincs megfelelő válasza az új helyzetre.

*

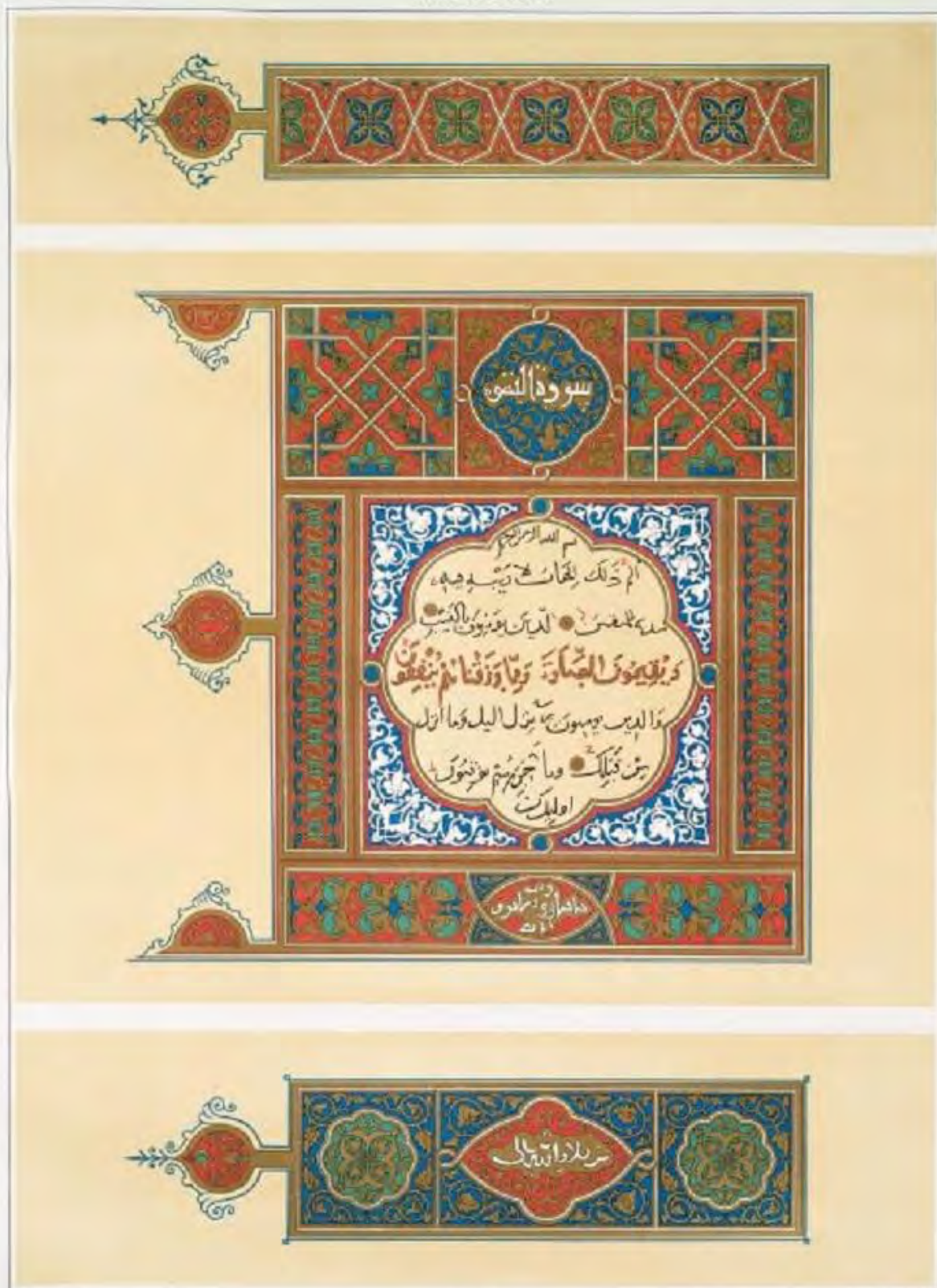
Bassam Tibihez hasonlóan Georges Cormnak is közel-keleti gyökerei vannak. Libanoni keresztény családban született 1940-ben. Közgazdász, történész és filozófus, az utóbbi húsz évben több mint egy tucat könyvet jelentetett meg a közel-keleti országok történelméről, az iszlámizmusról, illetve a vallási fundamentalizmusok társadalmi/kulturális gyökereiről. Corm értékítéletei és következtetései nem állnak távol attól, amire Bassam Tibi is jutott a migráció és a vallási fundamentalizmus kérdéseit boncolgatva, mégis sokkal kritikusabb a nyugati világgal szemben, mint szír kollegája.

Corm abból az evidenciából indul ki a *Kelet-Nyugat, egy képzeletbeli törésvonal* című munkájában, hogy – sajnálatos módon – a bináris oppozíciókban gondolkodás nemcsak a történelemtudományban, de az élet minden területén kifizetődő vállalkozásnak tűnik. Föld és ég, jó és rossz, tradicionális és modern, civilizált és barbár, felemelkedés és hanyatlás, természet és kultúra, város és falu, s nem utolsó sorban a Kelet-Nyugat szembeállítás könnyen érthető és szemléletes, és egyúttal mindig értéktelített is. Az értékhangsúlyok mindig a nézőponttól függenek. Corm számára a Nyugat álláspontja igazán érdekes. Ez pedig arról tanúskodik, hogy a Nyugat az utóbbi ezer évben általában a jó oldal megtestesítőjeként tekintett önmagára.**[18]**

a kalkulatív szellem ereje

Csakhoggy Corm szerint a Nyugat–Kelet opozíció leegyszerűsítő és tarthatatlan. Az európai értelmiségiek közül sokan voltak (és vannak), akik szerint a „Kelet misztikus, irracionális és erőszakos; a Nyugat ellenben racionális, laikus, technicizált, materialista és demokratikus. Röviden: a Kelet a barbárság megtestesülése a civilizált Nyugat szemében. Persze Kelet sem marad adós. A keletiek számára meg éppen a Nyugat a barbárság par excellence földje, lélek és vallás nélküli kontinens, ahol mindent a kalkulatív szellem ereje mozgat (...).”**[19]** Hosszú története van ennek az opozíciós szerkezetnek. Az ellentétes világok születési helye a tágabb értelemben vett mediterránium. A történet valamikor a görögök és a perzsák, a rómaiak és a karthágóiak ellentétével vette kezdetét, majd a muzulmán világ és a katolikus Európa szembenállásával folytatódott. A nagy felfedezéseket követően már globális méreteket öltött ez az antagonisztikus modell, és a muzulmán világ helyét a távolkeleti ázsiai civilizációk vették át (Kína, India és Japán). Az újkor hajnalán népszerűvé váló útleírásokban a japánokat és kínaiakat apró termetű, sárga bőrű és kifejezéstelen tekintetű, „ravasz” emberekként írták le az európai utazók, olyan lényeknek, akik csak megvetést érdemelnek a nyugati embertől. Persze a „mennyei birodalom” és a „felkelő nap” országából nézve minden fordított előjelűvé változott: a kínaiak és a japánok úgyszintén „barbároknak” tekintették az európaiakat, olyan lényeknek, akik vulgárisan viselkednek, nem tudnak uralkodni az érzelmeiken, továbbá pénzért bármit, még a hitüket is képesek eladni. Napjainkra újra megváltozott a helyzet: amíg a huszadik század elején az Európában megjelenő újságok tele voltak a „sárga veszedelemről” szóló eszmefuttatásokkal, mára eltűnt a „keleti sárgák” és a „nyugati fehérek” ellentéte. Ebben a fordulatban döntő szerepe lehetett Japán, később pedig a dél-kelet ázsiai országok gazdasági sikereinek. Tovább annak, hogy Kína atomhatalom lett, illetve Vietnam először a francia gyarmatosítókat, később az amerikai hadsereget „kényszerítette térdre”.**[20]** Ma már újra a mediterránium tekinthető a törésvonal epicentrumának: Kis-Ázsia és általában az arab világ muzulmán vallású országai állnak szemben a nyugati világ „előretolt bástyájának” tekintett Izraellel és a mögötte álló Egyesült Államokkal.**[21]**

ARABESQUES .

DÉTAILS D'ORNEMENTATION D'UN QORÂN ARABE

(1850-1860)

Nem követem végig Corm elemzéseit, amelyek az antikvitástól napjainkig mutatják be a Kelet–Nyugat oppozíciós struktúra történetét. Mindössze két elemére reflektálok, amelyek egyszerre meglepőek és érdekesek, ugyanakkor vitathatóak. Corm abból indul ki, hogy a nyugati diskurzus visszatérő eleme a narcisztikus önmeghatározási hajlam. Legalábbis az utóbbi három évszázad eszmetörténetében újra és újra megjelenik. „Minden nyilvánvaló evidencia ellenére, a Nyugat folyamatosan azt bizonygatja, hogy úgyszólván genetikusan észszerű, demokratikus, és az egyén autonómiáját respektáló értékek teszik ki lényegét. Minden, ami ezen kívül létezik a világban, csak véletlen baleset, fogyatékoság, gennyes fekély, amelyektől jobb megszabadulni. (...) A Nyugat tehát folyton szakralizálja önmagát. Az észet, az Istent, sőt magát a szekularizációt is. Egyedül ő az, aki mindig leckét adhat a világnak.”**[22]** A felvilágosodás és a racionalizmus egyszerre szeretne az Istentől megszabadulni, ugyanakkor visszatérni hozzá. Manapság az Egyesült Államok öndefiníciója és identitáspolitikája illusztrálja a legjobban ezt a tételt. Köztudott, hogy a világban cirkuláló minden amerikai egydolláros bankjegyen a „In God We Trust” (Istenben bízunk) felirat olvasható. Az amerikai nacionalizmus a protestantizmusban és az Ótestamentumban találja meg a maga valódi gyökereit. Ezen a ponton mindenképpen szükséges megjegyezni: Corm nem áll egyedül ezzel az ítéletével. A huszadik század nyugati iszlámtudományának legismertebb alakja, Bernard Lewis is hasonlóan fogalmaz: „A Biblián és a saját történelmükön nevelkedett amerikaiak a modern Izrael születését szívesen tekintették egy új Exodusnak, visszatérésnek az ígéret földjére, és nem esett nehezükre rokonszenvezni azzal a néppel, amely megismételni látszott a zarándok atyák, a pionírok és utódaik tapasztalatait. Az arabok nem így látják ezt, és látásmódjukat számos európai osztja.”**[23]**

laikus nacionalizmusok

Ezek után nem lehet csodálkozni, mondja Corm, hogy politikai értelemben azok az országok állnak legközelebb az Egyesült Államokhoz a kommunizmus és a világi nacionalizmus ellen folytatott küzdelmében, amelyek vallási alapokon határozzák meg a maguk identitását. Például Izrael, Szaúd-Arábia és Pakisztán. De – s ez aztán tényleg meglepő állítás – Corm szerint még Khomeini imám Iránja is ide tartozik! Az

úgynevezett iszlám forradalom óta az iráni politikai diskurzus a felszínen radikálisan Amerikaellenes, lényegét tekintve azonban – csakúgy, mint az Egyesült Államok – Irán a laikus nacionalizmusokat és a baloldali demokráciákat tekinti fő ellenségének. Meglehetősen problematikusnak látom ezt az értelmezést, de kár tagadni: valami igazság van benne. *A civilizációs konfliktusok profán olvasata* című könyvében megkülönbözteti a *laicitás* és a *szekularizáció* fogalmát.**[24]** A vallástörténeti munkák általában szinonimáknak tekintik ezeket, s mindkettőt az *elvilágiasodás*, *világi jelleg* kifejezésekkel szokás magyarra fordítani, de az általam ismert európai nyelvek is ugyanígy járnak el. Nem így Corm! Szerinte a szekularizáció eredendően angolszász és német modell, de a neoprotestáns egyházakat is a fogalomban rejlő értékek inspirálják. „A közgondolkodásban ez a modell sokkal inkább elfogadja, sőt kifejezetten respektálja a vallást, mint a vele szemben álló francia modell, a laikusság.”**[25]** A szekularizáció egyensúlyt teremtene a vallásos hit és az individuális szabadságjogok között, de nem ellenséges a vallással. A francia republikanizmus lényegét kifejező laikusság (*laïcité*) viszont valóban antiklerikális ideológia, amely nem különösebben respektálja a vallásos hitet. Corm szerint nem kétséges, hogy ha a világ végleg szeretne megszabadulni a vallásháborúk rémétől, a francia modellt kell választania.

Paradox jelenség, hogy a középkori katolicizmus sokkal inkább ügyelt arra, hogy szétválassza a papságot és a laikus hívőket, mint a reformációs mozgalmak eredményeképpen színre lépő protestáns egyházak. „A protestantizmus eltörli ezt a szétválasztást, kezdve azzal, hogy 'szekularizálja' a római egyház javait, amelyet a különféle európai provinciákat kormányzó laikus nemességnek ad át. A 'szekularizáció' fogalma tehát azt a masszív műveletet jelenti, amelynek eredményeképpen az egyház javai a politikai hatalom birtokosai és általában a civil társadalom képviselőinek kezébe kerültek.”**[26]** Ez a politikai modell lényegében az Ótestamentumra hivatkozva született meg. A Cromwell-féle forradalom Angliában töménytelen bibliai idézettel igazolta a maga hatalmi jogosultságát. De ezek egyike sem az evangéliumok egyetemes emberszeretetének üzenetét ismételte, mert ennek

nem tulajdonítottak politikai jelentőséget a puritánok. Az Észak-Amerikát gyarmatosító angol puritánok is azt hangsúlyozták, hogy a gyarmatokon új Izraelt hoznak létre. De a Kálvin által Genfben alapított protestáns állam is teokratikus diktatúra volt, amelyben egyesült a vallási és világi hatalom. Így – ha ezt Corm nem is mondja ki egyértelműen, mindenképpen sejteti – az iszlám fundamentalizmus és a protestáns fundamentalizmus az érem két oldala. S mint minden monoteista vallásból kinövő fundamentalizmusra, a nyugati protestantizmusra is jellemző a törekvés, hogy a szent iratokat szó szerinti értelmezzék. Georges Corm ebben látja a protestáns „szekularizáció” legnagyobb veszélyét.

megbénítja a képzelőerőt

S ezzel nincs egyedül. Gianni Vattimo, olasz filozófus is hangsúlyozza, hogy a német romantika költői és teológusai a 18. század végén és a 19. század elején – mintegy a saját felekezeti hagyományával szembe fordulva, a Luther-féle *sola scriptura*-elv, azaz a Biblia szó szerinti értelmezésének veszélyeire figyelmeztettek. Máig foglalkoztatja a német romantika kutatóit, hogy a protestáns német írók és gondolkodók (Novalis, Schleiermacher stb.) miért hajtották végre ezt a „katolikus félfordulatot”. Valószínűleg azért, mert úgy vélték, új „érzéki vallásra” van szükség, amely az „ész monoteizmusát” egyesíti a „szív politeizmusával”. Szerintük a szélsőséges és dogmatikus protestantizmus megbénítja a képzelőerőt, s mintegy dekontextualizálja a szakrális szöveget, hogy megmerevítse a történelmet.[27]

Figyelmet érdemel Corm provokatív állítása is, hogy a középkori iszlám államok sohasem voltak teokráciák. A kalifák mindig csak politikai célokat követtek, s az iszlám papságnak nemigen volt befolyása a politikára. Ez a 19. században megváltozott, mégpedig az iszlám reformmozgalmak miatt. „Csak Irán és Irak 19. századi ’nyugatosodása’ hozta mozgásba azt a millenizmust, amely aztán kvietizmussá lényegült az utóbbi két évszázad során, és egyfajta ’robbanóelegyként’ jelent meg a politikai élet színterén. Ekkor kezdődött a folyamat, hogy a papság egyre inkább cenzúrát gyakorolt a világi politika fölött (...).”[28] Az iszlám országok reformerei úgy

Az igazat megvallva, nehezen tudom eldönteni, mennyi az igazságértéke Corm állításainak. Mondataiból olykor egyértelműen kiérezhető a „keleti ember sértettsége”, főként amikor az Egyesült Államok politikáját kritizálja. Mindenesetre a vallási türelmetlenség és az ebből kinövő fundamentalizmus nem köthető egyetlen valláshoz vagy kultúrához sem. A Kelet–Nyugat kulturális és civilizációs oppozícióhoz ragaszkodás nem vezet megoldáshoz. Keleten és Nyugaton egyformán szükség van a kritikus, s kiváltképpen az önkritikus gondolkodásra.

[1] Tibi könyveiben mindig megemlíti, hogy ősei fontos szerepet töltöttek be a szír történelemben, és családfáját az ezeregyszáz éves elejéig (!) tudja visszavezetni.

[2] Tibi, Bassam: *Europa ohne Identität? Europäisierung oder Islamisierung*. *ibidem*-Verlag, Stuttgart, 2016. 65.

[3] Tibi az *Europa ohne Identität?* című könyvét így ajánlja mestere, Max Horkheimer emlékének: „Mélyen tisztelt zsidó professzorom emlékére, akinek filozófiai szemináriumain és az írásain keresztül, én, az arab muszlim, megtanultam (...) Európához 'kritikusan' viszonyulni, de egyúttal csodálni is ezt a kontinentst. Megtanultam közel kerülni Európa eszméihez, amelyek védelmet nyújtanak a hitleri fasizmussal, a sztálinizmussal és mindenféle egyéb fundamentalizmussal szemben.”

[4] Tibi, Bassam: *Die islamische Herausforderung*. Religion und Politik im Europa des 21. Jahrhunderts. Wissenschaftliche Buchgemeinschaft, Darmstadt, 2008. 10.

[5] Ugyanakkor Tibi érvelésében kimutatható egy sor következetlenség és elfogultság. Folyamatosan panaszolja, hogy vitapartnerei szemére vetik arab származását, s hogy „migránsként” mégiscsak mint kívülálló szólal meg a német közéletben. De ő maga sem fukarkodik a sértő és igazságtalan megjegyzésekkel. Például sohasem hagyná ki, hogy Angela Merkel kapcsán ne tegyen olyan epés megjegyzéseket, mint hogy a „kancellárasszony a volt NDK-ban szocializálódott, tehát nem sok fogalma lehet egy valódi demokráciáról”.

[6] Vö. Tibi, *Europa...*, 94.

[7] Tibi, *Die islamische...*, 69-70.

[8] Tibi, Bassam: *Kreuzzug und Dihad*. Der Islam und die christliche Welt. Wilhelm Goldmann Verlag, München, 2001. 171.

[9] Ibn Khaldún: *Bevezetés a történelembe*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995. Arab eredetiből fordította, bevezette és kommentálta Simon Róbert.

[10] Lásd Tibi, *Kreuzzug...*, 86-87.

[11] Tibi, *Europa...*, 60-61.

[12] Strenger Carlo: *Zivilisierte Verachtung*. Eine Anleitung zur Verteidigung unserer Freiheit. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2015. 62.

[13] Tibi, *Die islamische...*, 33.

[14] Huntington, Samuel P.: *A civilizáció összecsapása és a világtrend kialakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006. Ford.: Pusztai Dóra és társai.

[15] Tibi, *Kreuzzug...*, 255.

[16] Aron, Raymond: *Frieden und Krieg*. Eine Theorie der Staatenwelt. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main. 468. Ford.: Sigrid von Massenbach. Eredetileg Aron, Raymond: *Paix et guerre entre les nations*. Calmann-Lévy, Paris, 1962. Sokan ezt a közel ezeroldalas munkát tekintik a francia filozófus főművének.

[17] Aron, i. m. 468.

[18] Corm, Georges: *Orient-Occident. La fracture imaginaire*. Éditions La Découverte, Paris, 2005.

[19] Corm, *Orient...*, 27.

[20] „A kemény katonai ellenállás mindig respektust vált ki a nyugati emberekből.” Corm, *Orient...*, 29.

[21] Ez a megállapítás mindenképpen módosításra szorul. Másutt egyébként Corm maga is elismeri, hogy a muzulmán monoteizmus kontra zsidó/keresztény monoteizmus nem fedi le a Közel-Kelet igencsak összetett geopolitikai „játékait”.

[22] Corm, *Orient...*, 67-68.

[23] Lewis Bernard: *Az iszlám válsága*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2004. 137. Ford.: Tomori Gábor

[24] Corm, Georges: *Pour une lecture profane des conflits*. Sur le ‘retour du religieux’ dans les conflits contemporains du Moyen-Orient. Éditions La Découverte, Paris, 2015.

[25] Corm, *Pour une...*, 93.

[26] Corm, *Pour une...*, 94.

[27] Lásd Gianni Vattimo: *Jenseits des Christentums*. Gibt es eine Welt ohne Gott. Carl Hanser Verlag, München, Wien, 2004. 50-54. Ford.: Martin Pfeiffer

[28] Corm, *Orient...*, 135.

kép | New York Public Library Digital Collection

Nacsinák Gergely András

A KŐ KÖLTÉSZETE

2018-02-26 | ESSZÉ

Kíváncsi vagyok, vajon hányan csinálták már ezt végig előttem. A templomőr szemre elég idősnek tűnik, praxisában biztos nem én vagyok az első kergető idegen, aki a mozaikokat illő unalommal megbámuló turistáktól eltérően, ahelyett, hogy továbbállna, a mellékkápolnák végigsündörgése után különös táncba kezd az egyik szarkofág előtt. A tánc alaplépésének a mellékoltár előtti oda-vissza csázkálás tűnik (az oltárnak háttal), amit időnként pár óvatos guggolás, és a kápolna bejáratánál némi billegés színesít. A sekrestyés, ha egyáltalán feltűnik neki a dolog, bizonyára hamar

napirendre tér fölötte: Róma elég nagy, sokféle elmebaj megfér benne egymás mellett. Matat tovább a képeslapok és broszúrák közt, megolvassa a kasszában az aprót, mintha mi sem történt volna. Nyugodt mozdulatain látszik, tudja, hogy az efféle habókos jöttment nem jelent veszélyt sem magára, sem – ami fő – a templom berendezésére. Udvariasan szétterít maga előtt egy kolosszális napilapot, mintegy jelzésképp: folytassa csak, kedves hibbant idegen, mi itt pár ezer éve semmin se lepődünk meg nagyon. Mi mindent láttunk már: afrikai hadjáratot, lengyel pápát, és egy torinói nagybácsikám mesélte, hogy tanúja volt, amikor az Übermensch egy öszvér nyakába borulva zokogott. Úgyhogy csak tessék bátran guggolni és császárkálni tovább. Addig átfutom a szalagcímeket, hátha ma mégis meglepnek valamivel.

Santa Prassede bazilika, Szent Zénó kápolna, Peter Dutton, flickr.com

Miután a táncot ekképp magam is eljártam, oly diszkréten, ahogy csak lehet, kelet-európai elfogódottsággal, azért szívesen megérdeklődtem volna tőle, vajon hány szerzettel találkozott a fajtámból ájtatos szolgálatának évei vagy évtizedei alatt – kár, hogy nem tudok olaszul, és a bédekker szószedete sem hatalmaz fel efféle árnyalt

kommunikációra. Persze az is lehet, hogy elég lett volna egyetlen névvel szabadkozni, és máris megértésre találok; talán elég lett volna annyit mondani, mintegy bocsánatkérőleg, hogy *Robert Browning*.

*

Másik templom, szellősebb, világosabb, csordultig mézszínű fénnel, és jó néhány évvel korábban. Fogalmam sem volt arról, hogy a Westminster Abbey-ben van olyan, hogy Poéták Szeglete. A szó szoros értelmében belebotlottam, kevés híja volt, hogy rá nem léptem Edward Learre. Az akkurátus angolok a déli oldalhajó pár négyzetméterén szedték csokorba nevesebb betűvetőiket, vagy legalább – holttest híján, mint mondjuk Byron estében – a nevüket. De Chaucher például itt van. Tennyson is. És Tennyson tőzsomszédja, elegáns alabástrom és meggypiros színben pompázó sírkővel Robert Browning. Most épp halottat játszik, a nagy alakoskodó. Mi minden volt már: Fra Filippo Lippi, a nőcsábász szerzetes-festő, elárult zsoldos, pohos olasz nemes, arab orvos, és még sok minden. Most épp előkelő halott a Westminsterben, nemzeti büszkeség aranybetűs sírfelirattal, és ez is jól áll neki. A sok álarc közt elfér még ez az egy: a vörösmárvány sírlap, aranyozott betűkkel.

*

Irodalmi tájolóim, a Szerb Antal- és a Babits-féle irodalomtörténetek szerint Browning akkor van igazán elemében, amikor szerepet játszik: saját találmánya a dráma nélküli monológ, az írott portré, szavai akár egy rézmetsző karctűje, finom érzéssel jelölik ki a rejtőző lélek vonásait. És mint a jó arcképfestő, épp eleget láttat és épp eleget hagy homályban ahhoz, hogy nézői (olvasói) kíváncsiak legyenek modelljére, és szellemi izgalmat jelentsen kilétüket firtatni. Babits azt mondja róla: „Amit ő írt, voltaképp nem vers és legkevésbé líra. Ő maga drámának nevezi művészetét: *always dramatic in principle*. S valóban, minden költeménye egy-egy monológ. De egészen belső dráma ez: nem beszéd, hanem gondolatok folyamata. Olyan, amelyet még nem írtak: a lélek keresztmetszete. Browning a legnagyobb pszichológ-költő Shakespeare óta. Egészen belül akarja megfogni a lélek működését és azon nyersen versbe teremteni. Mint a vivisekció. Mintha az eleven szívet vágnád hirtelen át, hogy utolsó dobbanásában

megleshesd. A megfoghatatlant akarja megfogni: ezért egész költészete küzdelem. A szó csak arra való, hogy jelezze a gondolat menetét. A gondolatot úgy, amint villan, félig öntudatlan árnyalataival, melyeknél a világos kifejezés már meghamisítás volna. A félbemaradt mondatok költészete ez.” Egyik darabjában haldokló püspököt szólaltat meg, akinek csapongó, a halál szelétől hajtott gondolatai megoszlanak ugyan a vagyon, a nők, a fiához intézett kéretlen intelmek közt, de rendre lehorgonyoznak egyvalaminél: annál a kérdésnél, hogy milyen sírkövet csináltasson magának. Feltételei meglehetősen egyszerűek: legyen káprázatosan szép, és mindenképp szárnyalja túl vetélytársa, bizonyos Gandolf síremlékét, mely nem áll ott pompázni a közelben. A sír egy patinás római templomban leend, „Szent Praxedis templomában”, s az elejtett megjegyzésekből, valamint a főpap kényes ízléséből ítélve valamikor az érett reneszánsz idejére keltezhető a furcsa végrendelet. A monológ legszebb sorai nem is az élettől búcsúzó, ugyanakkor körömszakadtig az életbe kapaszkodó méltóság kifakadásai, amelyek az emberi gyarlóság tanúi – habár Browning minden egyes portréja ilyesfajta kíméletlen leleplezés –, hanem azok, amelyben apróra leírja vágyott sírkövét: mert szavaiból egyedül itt csendül ki az ihletett szeretet hangja. A vénség pedig a legszebb anyagokat követeli magának, amit csak képzelni lehet: „*barackvirág-márványt, mely ritka, érett / mint ütőérből frissen szűrt vörösbor*”; aztán „*antik-fekete*” bazaltot, pisztácia-zöld jáspist, és végül „*lapis lazulit, mely... kék, mint erecske a Madonna mellén*”. Hadd eméssze az irigység, hadd üsse meg a mennyei guta azt a Gandolfot, valahányszor odapillant a maga „sárgás, vacak” sírkövére, amelynek felirata is csupán középszerű latin. A reneszánszban, úgy látszik, még élt, vagy újraéledt az ókoriak érzékenysége a kövek iránt, mely mibőlünk többnyire hiányzik: a bazilikák tarka oszlopsorai, metszett cosmatapadlói, az oltárok és szarkofágok anyagának gondos megválasztása arról tanúskodik, hogy képesek voltak – nem is csak az ékkövek, hanem a kő mint *anyag* csodálatára.

Santa Prassede bazilika, Peter Dutton, flickr.com

Mi átsiklunk fölötte, ők gyönyörűségüket lelték a különféle kövek más-más tapintásában, árnyalataik, mintázatuk, fényük vagy fátyolosságuk sokféleségében, s ezek összjátékában: úgy tervezték meg a belső terek padlatát, oszlopaikat és mennyezetét, akár egy szimfóniát, de nem röpke hangból, hanem súlyos anyagból. És mégis különös, hogy ez az anyag ebben az összhangzatban mintha megtanulna repülni. A drágakő csak a kő röpülésének legfelsőbb foka, az anyag áttetszővé válása: amin már átsűrődik a fény, a csaknem angyali anyag. Ezért kell ama síremlékre jáspis, márvány, bazalt, minden. Browning sorai hosszan kísérik a püspök ziháló és mindegyre összekuszálódó gondolatait, amelyben prédikációk fordulatai, antik faragványok, néhai szerelmek képei montírozódnak egymásra. Lassan elszáll tüdejéből a levegő, kialszik szeme világa, megfullad benne az élet: de ha a kövekre terelődik a szó, beszéde egyszerre kisimul, kivirágzik. „Az ember sírba száll, s nincs nyoma” – mire akkor ez a megszállott kővadászat? Utolsó szomjúsága miatt a kövekre

irányul? Római püspök lévén tudja jól: ami csak a templom részévé válik, örök; porrá lesz infula, pallium, manipulus, és belőlük az esendő ember is eltűnik, illetve dehogyan tűnik el: a templomba ízesülve maga is kővé válik, nyugalma a kő-nyugalom:

*„ S amint így fekszem századokon át,
Hallom a tömeg áldott mormolását
S látom, hogy eszik naphosszat az Istent,
És érzem a kitartó gyertyalángot,
És sűrű tömjénfüstöt ízlelek.”[1]*

Ezért kell a finom sírkő, a jól megválasztott fülke, az időntúli – a „márvány-nyelv” – latin. Megbocsáthatatlan, hogy az átokverte Gandolf „a déli sarkot elkaparintotta”, némi vigaszt jelent, hogy rossz rajta a latin. „*Elucescebat*” – ez van rávésve; ha jól értem „felragyog”. Sokat emlegetik a szövegben a latint, mégis ez az egyetlen latin szó a versben. Az is, a püspök szavai szerint, középszerű, ha nem egyenesen csapnivaló latin, „csak Tullius” – de mindegy, ha valami azon keresztül is „felragyog”. A reneszánsz imádta a latint, legalább annyira, mint a követ, és ha a kettő együtt volt, maga lehetett a humanista gyönyörűség: antik márványt sokszor lelkifurdalás nélkül zúztak porrá nyersanyagként, de rendelet volt rá, hogy ha felirat van rajta, nem eshet bántódása. *Elucescebat*. A latin szerintük valahogy tudta ezt. Átragyog rajta az örökkévalóság.

Santa Prassede bazilika, Allie_Caulfield, flickr.com

Amióta Browning versét először olvastam, furdalt a kíváncsiság, vajon a reneszánsz püspök sírköve ott van-e Szent Praxedis templomában, s hogy olyan lett-e, amilyennek kívánta? Kiásták-e a frascatii villa földjéből a „zsidófej-nagyságú” lapis lazulit? Megkapta-e a vágyott bronz domborművet? Vajon Browning létező síremléket írt meg, s ha igen, meg lehet-e találni azt a templomban, vagy kiötlött egyet, hogy rajta keresztül egy egész korszak hangulatát és lelkületét fesse fel? S ha valós a sír, és ráadásul megtalálható – megtudhatom-e Browning püspökének nevét? Ezt szerettem volna tudni, amikor beléptem Rómában a Santa Prassede templomba. És persze ezért volt az a furcsa tánc.

*

Mert Browning itt-ott elejt a vers szövegében néhány utalást, megjegyzést, félmondatot, amelyek alapján, ha valaki akar, akár nyomára is akadhat az imaginárius főpap nyughelyének.

*„Az öreg Gandolf mégis rászédett,
A déli sarkot elkaparintotta,
Az rejti testét – rohassza meg Isten!”*

...vagyis alighanem az ókeresztény módra *keletelt* templom valamely északi mellékkápolnijában kell keresnünk a püspöki síremléket; a hajó déli fertályába épített szarkofágok egyike sem szolgálhatott a versbéli sírhely mintájául, már csak azért sem, mert az ide beépített méltóságok egytől-egyig vagy öregebbek, vagy fiatalabbak a versben megadott évszázadnál.

*„Nem baj, az én fülkém se szűk, és onnan
Látni a szószéket s egy darabot
A kórusból, a csöndes székeket
S a magas dómot, ahol angyalok
Laknak, s bujkál némi napsugár.”*

...mindössze ennyi támpontot ad Browning az elhelyezkedést illetően, s még néhány szót veszteget a sírlapra:

*„Betöltöm a fülkét bazaltlapommal,
S a szentségtartóm alatt pihenek,
Kilenc oszlop köröttem kettesével
egy meg a lábamnál...”*

A „dóm” szó ugyan azt a gyanút ébresztheti, hogy Browning képzeletbeli templomot ír le, hiszen a Santa Prassede, ókeresztény bazilika lévén, híjával van a kupolának; ám az angyalok említése nyomán világos, hogy Browning itt az apszis félkaréjára gondol, amely előtt kettős diadalív feszül, telis-tele mozaikangyalokkal. Csakhogy az északi oldal hátsó traktusának kápolnáiból az angyalok éppen nem látszanak; az oltárhoz

legközelebb eső kápolna pedig, ahonnet az angyalokat legjobban látni, letisztult, világos, 19. századi képződmény, sehogy se illik a versbéli püspök tarka világához. Talán a középső, az Olgiai-kápolna felel meg leginkább Browning leírásának. Nézem: az oldalfalba épített három síremlék mindegyike 16. századi, kettő bal felől és egy jobb kézt. Az utóbbi nem számít: arról az oldalról egyáltalán nem látszik sem a szentély, sem a szószék. Balról bizonyos Bernardo és Antonio Olgiai nyugszanak. Bernardo a kápolna építtetője, VIII. Kelemen pápa kincstárnoka, de azt nem tudom, a klérus tagja volt-e. Falba süllyesztett szarkofágjaiktól, különösen a másodiktól, a kápolna oltárához közelebb esőtől némi ügyeskedés árán – térdhajlítás, előre-hátra császkalás, tétova billegés – lehet is olyan látószöveget találni, ahonnet a díszes márványajtón át belátni a félhomályos, csönd-boltozatos templomtérbe, egész pontosan oda, ahol „angyalok laknak és bujkál némi napsugár.”

Santa Prassede bazilika, Allie_Caulfield, flickr.com

*

Mondhatni, persze, hogy mindez merő időpocsékolás, hisz semmi jelentősége nincs a versre nézvést annak, volt-e konkrét síremlék, vagy sem; vagy hogy kibetűzhető-e az undok Gandolf neve a déli fertály valamely patinás szarkofágjára vésvé. Mint ahogy mit sem számít, melyik volt az az archaikus torzó, amelynek bűvöletében Rilke megírta szonettjét, vagy hogy létezett-e valaha pontosan olyan görög váza, amelyet Keats elbeszél nekünk. A versben minden archaikus szobortöredék és minden görög váza összegződik egy írott torzó pillanatában, egy betű-váza örökkévalóságában: Browning versében is tükröződik valami minden reneszánsz síremlékből. A Prasedében körbejárva mintha itt is, ott is ráismertem volna az olvasottakra: itt egy márványlap fátyolos árnyalataiban, ott egy kőarc dolyfös vonásaiban. Lám csak: a jobb hajóban Pantaleone kardinális szarkofágján a szobor épp úgy nyújtóztatja ki kő lábát, ahogy Browning írta; Giovanni Battista Santoni sírtáblája a jobb első oszlopon „antik-fekete” márvány, és fölötte a püspök portréja szakasztott olyan, amilyennek Browning püspökét képzeltem.

Nem is azért fogtam a névtelen – és kimondottan ellenszenves – püspök szarkofágjának keresésébe, mintha ellenőrizni akartam volna Browning leírásának akkurátus mivoltát, vagy mert azt gondolnám, hogy a versek úgynevezett tárgyának okvetlen kell legyen modellje az úgynevezett valóságban is – korántsem. Azért kerestem a sírt, hogy folytatódjék a történet, amely a monológban elkezdődött: hogy, ha csak lehet, megtaláljam a *monsignore* nevét, amelyet Browning gondosan elhallgatott, s hogy kiderüljön: a haláltusáját vívó főpap örökségre sóvárgó utódai teljesítették-e utolsó kívánságát, mely inkább esdeklés volt, mintsem parancs. Hiszen ha nem találom az épp eléggé tágas fülkét, amely foglalként tart magában egy barackvirág- és pisztáciaszínben pompázó sírlapot, az nemcsak azt jelentheti, hogy Browning úgymond „kitalálta” az egészet, hanem – ha folytatjuk a versben megkezdett mesét, ami nem egyéb, mint játék, tehát nem egyéb, mint sors – jelentheti, hogy a fukar és becsvágyó püspök aggodalmai nem voltak alaptalanok. Félig önmagához, félig mihaszna utódaihoz intézett szónoklatában hol könyörög, hol elérzékenyül, hol fűt-fát (mi több: márványtestű szeretőket) ígér, hol pedig fenyeget: hisz tudja jól, lelki minőség híján másban nem bízhat, mint a kő meg a szó, a márvány

meg a „jó latin” minőségében; hátha ez a kettő együtt csak elviszi a hátán az örökkévalóságba. Hiszen itt volnánk a Prassede boltívei alatt, melyeken sok száz éve ott tündöklük a kő-örökkévalóság, a mozaikszentek mozdulatlan karának képében. Joggal aggódik tehát, hogy léha ivadékai elherdálják a rájuk bízott javakat, ahelyett, hogy az ő sírhelyére költenék – és akkor mi marad? Se lélek, se kő. És lám, ha sehol a Prassede félhomályos zugaiban nem lelem a kilenc gyertyatartót, a bronz domborművet, és nem dereng elő sehonnan égbolt-kéken egy jókora *lapis lazuli*, akkor az örökösök csakugyan arra vártak, hogy a vén zsarnok kiadja lelkét, és meg sem álltak az első trattoriáig s az első kuplerájig, amelyeknek a reneszánsz Róma is bizonyára bőviben volt. A vers így vagy úgy, de folytatódik a világban; az írott szó sosem „csupáncsak” írott szó, az élet függeléke marad. Nem ártana utánanézni – morfondírozom, amikor kilépek „Szent Praxedis temomából” a csöndes mellékutcára –, hogy a Westminster elegáns rozsdavörös márványlapját megírta-e már valaki versben: teszem azt „Browning megrendeli sírkövét a Poets’ Corner-en” címmel, vagy ha nem, esetleg érdemes volna-e megpróbálkozni vele. Csak hogy folytatódjék a játék.

[1] Vas István fordítása

felső kép | Santa Prassede bazilika, Rodney, flickr.com

Mikus Anikó

HOLNAP

2018-02-10 | NOVELLA

Le kellene vágnom, néztem anya hosszú körmét. Tenyerébe vette sovány, hártásbőrű kezét. Majd holnap.

Felhajtotta a paplant és visszahőkölt a vizeletszagtól. Többet kellene adnom a nővéreknek. És holnap hozok gumilepedőt, kidobom ezt a zörgős műanyagot.

Összeszedte a poharakat, evőeszközöket, ellögybölte a csapnál. A mosdó fölötti tükörben leesett állú, horpadt szájú öregasszonyt látott. Ingerülten elkapta a tekintetét.

Nem akarom, hogy így végezze.

Múlt héten lepedővel takart test feküdt a szomszédos ágyon. – Ő már legalább kifingott – legyintett az anyja. Többet nem mondott. Csak bámult a függöny nélküli ablakra.

Most se vesz semmibe. Jó, a demensek néha csökönyösek és elutasítóak, de az anyám elutasít, amióta az eszemet tudom. Nem volt mindig demens. Milyen könnyen elbolondította a férfiakat, hagyta, hogy szeressék. Mindent és mindenkit kinevetett. Gond nélkül továbbállt bárhonnét. Mólésan dudorászta, hogy nap ringatott, hold altatott, mindenki babája vagyok.

De nem akarom, hogy így végezze.

A gyerekei sohasem jönnek vele. – Ha neked jó, hogy most is kacáskodik, menj csak!

A fia születésekor azt jósolta, gazember lesz. Koraszülött lányára rá sem nézett. Nem érdekelték az unokái.

Zavaró a fénycső vibrálása, lekapcsolta a mennyezeti világítást, így félhomály borult a kórteremre, anyja a nyitott ajtón beszűrődő fény felé fordult. Egy elsuhanó nővér gorombán rácsapott a kapcsolóra:

– Ne tessék leoltani, mindjárt jön a vizit!

Megriadt a tátott szájú öregasszony, visongott, csapkodott maga körül.

Ő leguggolt a kopott éjjeliszekrény elé, pakolászott, ezzel is telt az idő. Átnézte anyja kézitáskáját, az oldalsó zsebben néhány amatőr fotó lapult, befőttes gumival összefogva. *Egyiken sem vagyok rajta.*

Csak az apja, két nevelőapja, ismeretlen pasasok, pár üdülőbeli felvétel és saját maga.

Gyerekkorában, mikor a szülei összeverekedtek, nekik ment, hogy szétválassza őket.

– Tudod, mi vagy te? – ordította az anyja – Egy hajnali numera! Ébren sem volt az apád, amikor megcsinált!

Akkor kezdte az első osztályt. Nem értette a szavakat, éjszakánként sokszor bepisilt.

Több kürete is volt az anyjának, nemigen titkolta, az apja meg egyre azt hajtogatta:

– Nehogy olyan kis kurva legyél, mind az anyád!

Azt hitte, miatta váltak el. Két nevelőapján kívül alkalmi papái is voltak, megesett, hogy reggel nem ugyanannak a férfinak köszönt, mint este. Megkérdezte anyjától, mit csinál a bácsikkal, mire harsányan nevetett:

– Á, csak beszélgetünk!

Rengeteg helyen laktak. Bérelt lakások, albérleti szobák, alkalmi ismerősök, élettársak. Jó volt, ha akadt kutya, macska, valamilyen kisállat.

– Tessék kimenni, vizit lesz – jött a főnövér az ügyeletes orvossal.

Elsétált a lépcsőig, mire megfordult, azok is a folyosón voltak, valamin éppen nevettek.

– Jövő héten kiadjuk a mamát! – szólt vissza a főnövér. Újra nevettek, és eltűntek a szomszédos kórteremben.

Anyja hunyt szemmel feküdt a hátán, a takarót a szájáig húzta.

– Hallod anya? Jövő héten mehetünk haza! Holnap jövök megint, most aludj.

Mikor megsimította az arcát, nedves lett a tenyere. Sosem látta sírni.

– Tudod-e, hogy még a férjeddal is kikezdttem? – motyogta a takaró alól. – De ne legyen gondod rám. Éltem, ahogy éltem, halok, ahogy halok.

Megállt az ajtóban, az anyja nem fordult utána.

Nem akarom.

Nyolcadikba járt, mikor végleg lelépett, ott hagyta őt a második nevelőapjánál. Sokat köszönhet a férfinak, nála lakhatott, míg elvégezte a szakmunkásképzőt. Az apja is adott pénzt, de ritkán találkoztak.

Szakács lett egy irodaház konyháján, ott ismerte meg a férjét. Húsz évvel volt idősebb nála. Végre családja lett. Nemrég felvetette otthon, hogy magukhoz kellene költöztetni az anyját, már nem hagyható egyedül. A gyerekei tiltakoztak, a férje napokig kertelt, végül kibökte, hogy képtelen lenne egy fedél alatt élni az anyósával.

– Undorító, hogy velem is kikezdett, de az nem érdekel. Nem engedem, hogy téged lábtörlőnek használjon! Anyád sosem rágódott a múlton, nem aggódik a holnap miatt sem. Szívtelen és kiállhatatlan.

– De életben hagyott, és egy ideig maga mellett tartott! Nem végeztem küretkanálban, mint a testvéreim! Mit csináljak vele?

– Anya, ne hozd ide! Nem szeret minket, és mi sem őt – mondta a lánya.

– Hogy szerethetett volna bárkit, ha magát sem tudta? Pokrócba csavarva egy vonaton hagyták. A végállomáson a vasutasok szedték le. Aztán adták egyik helyről a másikra. Tényleg mindenki babája volt! Azt sem tudta, az ország melyik szegletében pottyant a világra... De mit csináljak vele?

– Igazuk van a gyerekeknek. Világra hozott, na és? Azért nem vettek el tőle gyerekkorodban, mert mindig volt mellette egy pali, aki rólad is gondoskodott. Menj be az önkormányzathoz, hátha be lehet nyomni valami szociális otthonba. Inkább fizetünk. Akármennyit, de ide ne! – Aztán megölelte a férje. – Hidd el, mindenkinek jobb volna.

Másnap fejfájással ébredt, alig bírta felkelni. Rázta a hideg, hányingere volt. Beteget jelentett a munkahelyén, és visszafeküdt. Álmában fekete pókok szaladgáltak a testén, próbálta lesöpörni, csapkodott, és arra felriadt. *Mi lesz az anyámmal? Mit kezdjek vele?* Délután elment a házi orvoshoz. Influenza. *Akkor a látogatásnak is lőttek.* A gyerekei nyugtatták.

– Mit izgulsz? Észre sem veszi, ha kihagysz pár napot. Neki tökmindegy, csak te spilázod túl.

A kórház folyamatosan foglaltat jelzett. Mikor végre kicsöngött, senki nem vette fel. Késő este, már inkább éjjel telefonált a konyhából.

– Egyes bel, tessék!

– Csak egy üzenet szeretnék... Átadnák anyámnak reggel... amikor lehet..., hogy egy-két napig nem tudok menni? Cseh Jolán... a 4-es kórteremben fekszik. A lánya vagyok. És megbetegedtem...

– Cseh Jolán? Az édesanyja? Éppen hívni akartuk önt. Rossz hírt kell közölnünk. Az édesanyja az esti vizit után kiesett az ablakon. Az újraélesztés...

– Kiesett? Hogyhogy kiesett? Hiszen rács van az ablakon...

– Asszonyom, fogadja részvétünket. Telefonon nem is adhatnék ki információt. Édesanyja az osztály folyosójának egyik ablakán zuhant ki. Még soha nem fordult elő ilyen nálunk. Ha szeretne, most is bejöhet elbúcsúzni tőle. De nem tanácsoljuk, mert... Érti bizonyára... Halló, ott van? *Éltem, ahogy éltem, halok, ahogy halok.* Nekünk hivatalból értesítenünk kellett a rendőrséget, közigazgatási eljárás keretében vizsgálat indul... Be tudna fáradni holnap reggel? A papírok miatt. Összekészítjük a holmijait is... Akkor holnap?

Felnézett a konyha faliórájára, még nem volt éjfél.

– Igen. Holnap.

kép | shutterstock.com

Oberczián Géza

ŐSZI KÉPESLAPOK LIECHTENSTEINBŐL

2018-02-05 | PRÓZA

1. lap. Vonat, állomások, érkezés

Ez nem az én utazásom.

Álmos, tanácstalan helykeresők a hajnali Rail Jeten. Nincs tolongás, kevés magyar, több japán, pár osztrák. A vagon halk mormogása, pusmogás, csomagok puffanása. Kiderül, hogy külön ülnénk. Háromszor cserélünk helyjegyet, hogy együtt lehessünk.

Még sötét van, mikor elindulunk. A napfelkeltét Budapest külvárosa fölött látjuk, romantika félálomban. Zötyögünk.

Mindenki alszik, ő a vállamon szuszog. Ez az ő utazása. Két éve találkozott Ritával egy konferencián, összebarátkoztak, most meghívták Liechtensteinbe, magával visz. Én nem alszom, ébren tart az izgalom. A liechtensteini határőrre gondolok, akitől harmincöt éve életem első nyugati útján rettegtünk, vajon leszállít-e átutazó vízum nélkül a baseli vonatról. Ez a szorongás az egyetlen eddigi élményem a kis alpesi hercegséggel kapcsolatban. Nem is láttunk belőle semmit, éjszaka utaztunk. Hajnalra megtudtuk, nincs is liechtensteini határőr. Pedig van, csak másképp...

egy szavát sem értettem

Bécs után megtelik a vonat, nagy a nyüzsgés. Salzburgnál felidézem a huszonévvvel ezelőtti „Muzsika hangja”-túrát, amin tolongtak az amerikaiak. Egy floridai és egy arkansasi

sráccal voltam, a youth hostelban akadtunk egymásra, utóbbinak egy szavát sem értettem. Paul, a floridai rám kacsintott: nyugi, én is csak minden harmadik szavát vágom.

Salzburg után elcsendesednek az utasok, a táj megélénkül. Faggatózom, mit kell tudni a családról. Rita és a férje is alkalmazottak, három felnőtt gyerekük van, egyikük sem lakik már otthon, Zürichben és Innsbruckban járnak egyetemre. Kérdem, elég lesz-e, amit hoztunk nekik, a pálinka, a bor, a gyulai kolbász, az Erős Pista, a bonbon. Majd meglátjuk...

Kufsteinnél versenyzünk, ki tud több rabot a várbörtönben. Kazinczynál magabiztos vagyok, Rózsa Sándor mellett kardoskodom, gyorsan elakadunk, segít a Wikipédia.

Ötztal, Ötzi szülőhelye, a harcosé, aki vérbe, majd jégbe fagyott ötezer évre. Ősi lakott vidék, manapság minden évben ilyenkor elvetemült alakokkal népesül be, ekkor – idén éppen most – rendezik a vadvízi kajakosok világbajnokságát, a híres Sickline-t. Felforr raftingos vérem, felvetem, szálljunk le és nézzük meg, lesújtó tekintet a válasz. Ötzi hátram marad, az Ötz folyó mentén kapaszkodunk, a vonat lassú ringatózásba

kezd, fülünk kattog a magasságtól, ragyog a nap a kopasz sziklákon, szájtátva ámulunk a szűk kanyonokon, a fenyők beintegtetnek az ablakon, szevasztok, jó, hogy találkozunk, válaszolom.

Lichtenstein, Lukas Plewnia, flickr.com

Félórás késéssel érkezünk Feldkirchbe, Liechtenstein bejáratához, innen busszal megyünk tovább. Feleségem ideges, mert csak tíz percünk maradt elérni a lime (így írta Rita) színű buszt, és azt se tudjuk, honnan indul. Nyugtatom, rohanunk, végül még mi várunk rá, addig is izgatottan nézelődünk, de csak egy Billa és a pályaudvar szürke tömbje látszik, hervasztó. Végre megyünk, több megálló után a kijelzőn feltűnik a „Liechtenstein Zollamt” felirat, itt a határ, bennfentesen mosolygok, haha, ez csak jelképes, nincs is ellenőrzés, és ekkor felszáll a liechtensteini határőr. Hát mégis? Egy távol-keleti nőt igazoltat (sokan dolgoznak itt), lassan végigtrappol a buszon, a hátsó ajtón leszáll, int, mehetünk. Később, estefelé megtudom, hogy a svájci határőrség védi az országot, szerződés alapján.

Átlépjük a határt, és hatalmába kerít a bezártság érzése: a tudat, hogy a hely kicsi, mentális falakat emel. Mindössze száznyolcvan (mások szerint százhatvan) négyzetkilométer, akkora, mint Pécs, és jóval kevesebben lakják, mint Dunakeszit. Alpesi Liliput, gondolom, miközben egymással összenőtt, tiszta, rendezett falvakon megyünk át, ha nem tudnám, hogy ez már nem Ausztria, a látványból sosem jönnék rá.

Shaanban vár Rita, a nők ölelkeznek, örülnek egymásnak, én bemutatkozom, kapok puszit, irány az autó, kábé ötperces az út fel a hegyoldalba a házhoz, itt nincsenek távolságok, mondja.

2. lap. Közösség

Gaudenz republikánus, Marcus royalista. Jó barátok. Gaudenz Rita férje, Marcus Rita táncpartnere, minden vasárnap salsáznia mennek. Gaudenz inkább egy kórusban énekel.

eléneklik a himnuszt

Marcus szívesen beszél Liechtensteinről, büszke lokálpatrióta. Sorolja a történelmet, a hercegeket, hercegnéket. Mikor a tradíciókról kérdezem, elbizonytalanodik. Az összes ünnepük a katolikus

hagyományokhoz kötődik, de az ország lakossága nem különösebben gyakorolja a vallását, mióta a jelenlegi ultrakonzervatív érsek a hivatalába került, mondja, mert az előtte virágzó vallási közösségek szétszéledtek, a templomok kiürültek, csak esküvőre és temetésre járnak oda az emberek. Az egyetlen nem vallási ünnepük augusztus 16., ez II. Ferenc József herceg születésnapja, aki 1938 és 1989 között uralkodott. Ő tette gazdaggá (bár naggyá nem) az országot, ezért egyben ez az államünnep is. Ilyenkor eléneklik a himnuszt. Marcus szerint a liechtensteini egység és a nemzeti büszkeség a herceg személyében testesül, és mint született liechtensteini, boldogan támogatja az uralkodót és családját.

Gaudenz, aki Svájcban született, néhány kilométerre innen, a határ túloldalán, kevésbé kötődik a hercegséghez, bár itt él negyven éve. Szerinte a 2003-as népszavazás hiba volt, mert az alkotmányos monarchia végét jelentette, a többség akkor a hercegi hatalom kibővítésére szavazott, ezért hiába alkotmány, parlament és kormány, a végső szó mindenben a hercegé. Marcus erre azt mondja, amíg a herceg jó ember és a közösség érdekeit nézi, addig ez sokkal hatékonyabb rendszer. Gaudenz visszakérdez: és mi lesz, ha megváltozik, vagy más lesz az uralkodó? Vitatkoznak. Kellemesen telik az este.

Míg a borunkat kortyoljuk – ki hinné, hogy az Alpok közepén készül néhány igazán kiváló liechtensteini bor – elgondolkodom, mennyi mindent teszünk itthon, hogy nagy, erős nemzetnek érezzük magunkat: soroljuk a hírességeinket, a Nobel-díjasainkat, hagyományőrző rendezvényeket tartunk, táncházaink vonzzák a fiatalokat, népzeneink népszerű, és hungarikumnak minősítünk lassan mindent, ami régi és itthon készül, ezzel szemben ők bizonytalanok a saját értékeikben, még ebben a borban is. Tűnődés közben kibámulok az ablakon, nézem a szemközti fényeket és rádöbbenek, hogy Svájcot látom, és azt láttam napközben a hegyről is, és egyik nap átsétáltam innen egy óra alatt, a Rajna a határ, mindenhol látszik, ahány híd, annyi határátkelő, és ez állandóan emlékezteti őket arra, milyen kicsi ez a hely.

Lichtenstein kastély, Tobias Birmili, flickr.com

A gazdagságukra büszkék. És mindketten fennen hangoztatják – védekezésnek hangzik –, hogy a bevételnek csak a felét adják a bankok, a másik fele ipar, olyan híres világcégek alakultak itt, mint a HILTI és a Thyssenn Krupp. És tényleg, amerre nézek, mindenütt ipari parkok. A hercegi család bankját LGT-nek hívják, nevetünk, elmagyarázzuk, ők is nevetnek.

Rita munkahelye éppen most tartja az éves céges vacsoráját, minket is meghívnak. Az úton nagy a dugó, araszolunk, Rita idegeskedik: mindig ez van, a munkások, akik átjárnak Ausztriából és Svájcból, ilyenkor mennek haza, naponta harmincezer ember jön át dolgozni. Elképedek, annyian ingáznak ide, mint az ország összlakossága.

a hercegi család

Mikor belépünk a vendéglőbe, a többiek angolra fordítják a beszélgetést, értékeljük a gesztust. Kérdezzük, mit ajánlanának megnézni az országban, egyértelmű a válasz, nézzük meg St. Gallent Svájcban,

itt van ötven percnyire és gyönyörű, különleges, nem beszélve az apátsági könyvtárról. Vagy menjünk Feldkirchbe, Ausztriába, az is nagyon szép, esetleg csatlakozzunk hozzájuk egyik nap, oda szerveznek kirándulást néhányan. Elfogadjuk. Bizonygatom, hogy Liechtenstein is nagyon szép, Vaduz például, a főváros, ők úgy mondják, Faduc (micsoda ország, aminek a fővárosa egy fadúc, röhögök magamban), ők a fejüket csóválják, persze, szép a kastély, de nem lehet bemenni, mert ott lakik a hercegi család. Mi egyéb lenne ott? A parlament alig nagyobb egy családi háznál.

Megrázó felismerés: még sosem jártam olyan helyen, ami ennyire a mának éléről szól. Liechtensteinben a múlt csak történelem, alig hagyott valami nyomot a mindennapi életükben, jövőkép nem látszik, nem alakul, nem fejlődik, kivéve a rengeteg építkezést, hisz Európa egyik leggazdagabb államáról beszélünk. Írtam egy könyvet egy szegény magyar faluról, Nógrádgárdonyról, ami kiesett az időből, volt múltja, lesz tán jövője, de a jelenen kívül létezik, a pillanat elkerüli, és ím, itt a teljes ellentéte, egy ország, ami átaludta az elmúlt évszázadokat 1712-től napjainkig, és eszé ágában sincs felébredni.

Szeretem az ilyen helyeket.

3. lap. Hegyi túra

Erdei manók osonnak mellettem, követik minden léptem, figyelnek, hirtelen mozdulataimra, botlásaimra ijedten húzzák össze magukat és bújnak a fák kiálló gyökerei közé, hegyes kalapjukat fülükre húzzák, hogy a lihegésemtől meg ne süketüljenek. Úgy hatszáz méter emelkedő után vettem őket észre, addig jó ütemben, magabiztosan haladtam, nem kellett folyton a lábam alá néznem. A Wildschloss, egy régi lovagvár romjainál megpihenek, nézem az ódon szürke kőfalakat kilencszáz méter magasban, alattam apró terepasztal az ország, szemben már Svájc háromezres csúcsai, megállapítom, nagyon rideg lehetett itt az élet, nem csoda, hogy elhagyták. Tovább indulok, egyre több manó követ, talán ők a régi kastély új lakói, bátorságot gyűjtenek, közelítenek, már-már megérintenek, de az utolsó pillanatban mindig elszelelnek. Még négyszáz méter emelkedés, kábé két kilométer van hátra. A telefonom hangos pittyegésétől végleg elmenekülnek, visszatérek a valóságba. Két esemes érkezett, mindkettő jó hír, az egyik azt mutatja, hogy átutalásom érkezett, a másik, hogy délután is lesz túra, Rita és a feleségem a hegytetőn várnak, onnan megyünk autóval Malbunba, az ország síparadicsomába.

Leülök, hazai konzervet, felvágottat és helyi kenyeret varázsolok elő, falatozom, erőt gyűjtök. Nézem a tájat, ezerkétszáz méter magasan járhatok, alattam az egész ország északtól délig egy tekintetbe belefér.

Malbun, Andrew Reid Wildman, flickr.com

Durvul a kaptató, ritkúlnak a fák, alattam növekszik a mélység, küzdök a tériszonnal. Nem gondolok semmire, agyam kiürül, vagy mégis, próbálom megfejteni, hogy találták meg ennek az ösvénynek a nyomvonalát, valószínűleg a zergék csapásait, bakugrásait vették alapul, vagy ami még rosszabb, a manók sztrádáit... Feltűnik Gaflei a kilátótoronnyal, már nincs messze a hütte, vár ott egy finom sör, kiszáradtam...

A hegytetőn hatalmas zaj fogad, szállodát építenek a régi menedékház helyén, nincs sör, és nincsenek még itt a lányok, csak ez a zaj. Menekülnék, de várnom kell, bosszankodom. Lenézek Liechtenstein alacsonyabb részeire, festői a kilátás, miért is vagyok mérges? Szívesen cserélnék magammal, még ilyen körülmények között is.

Malbun jellegzetes alpesi nyaralóhely és síközpont, pont úgy is néz ki. Most üres, elhagyatott, bezárt szállodák, néptelen vendéglők, patinás svájci stílusú fa hétvégi házak. A menetrendszerű buszon egyetlen ember érkezik. Az ősz teljes holtszezon. Csak néhány autó, egy iskolás csoport, pár szállóvendég mutatja a hely rendeltetését.

Rita elmeséli, hogy itt tanultak a gyerekeik síelni, ő maga versenyzett is gyerekkorában, míg meg nem sérült, gyakran kijárnak ide telente, minden útvonalat ismernek, mutat egyet, amin évente csak egyszer lehet sízni, ha a hőmérséklet, páratartalom és a hó mennyisége éppen megfelelő, különben nagy a lavinaveszély, nem annyira a sportolókra, mint inkább a falura alant.

nekivágunk

A projekt adott: a feleségemet fel kell juttatni kétezer méter fölé, mert még sosem volt. Az eddigi legmagasabbja a Brassó melletti Shuler, más néven Keresztényhavas, ezernyolcszáz méter. Nosza, nekivágunk. A széles út hosszan kanyarog, helyenként igen meredek, összesen ötszáz métert kell emelkednünk hozzávetőleg három kilométer alatt. Pihenünk, megyünk, pihenünk, megyünk, iszunk, pihenünk, megyünk, felérünk. Célfotó: kétezer és három méter, mosolygó boldogság. Körös körül kopasz hegygerincek, vízmosások, kőfolyások, törpefenyő, vagy az se. Az alapszín a barna. Lenézünk, a hegy lábánál autó halad, Rita mutatja, az már Ausztria. A határ valahol az alattunk lévő meredély közepén húzódik.

A sífelvonóval megyünk le, repülünk a malbuni katlanban, a látványtól, és főként a hideg szélről elakad a hangunk...

4. lap. Hangok, színek

Magasan a hegyoldalba

Azok a hangok: A lépteim alatt csikorduló murva, a tehénkolomp, a távoli városzúgás, a szélhárfa, a fenyősutogás, a csermelycsörgés, a víz, és megint víz... a lihegése az emelkedőn; és a falut, várost, hegyet, erdőt betöltő, mindent átható csend

Azok a sárgák: a reggeli nap párasárgája, a levelek ezernyi sárgája, a turista utak irányító tábláinak sárgája, az úton a zebra felfestésének sárgája, a buszmegálló sárgája, a postás egyenruhájának sárgája, a reggelire tálalt sajt nehéz szagú sárgája

Azok a kékek: A Rajna szürkéskékje, az ég sápadt őszi kékje, a harangvirág harmatos kékje, a vízesés acélkékje, a szajkó elhullott szárnytoll kékje, az utcanévtáblák kékje, a kedvenc söröm dobozának kékje

Azok a barnák: A lombok barnái, a bakancsom alatt széttöccsanó rög barnája, az őszi avar csúszós barnája, a vízesésbe dőlt fatörzs korhadt vörös barnája, a hegyi falu, Triesenberg templomtornyának ködbarnája, a kerti vaskutya rozsdabarnája, a nyersfa plafon barnája az ágyam fölött, amire ébrednek, a nappalit és az egész lakást uraló barna

Azok a zöldek: a legelők, lombok ezerféle zöldje, a fűszál zöldje, a leszüretelt szőlőtőkék sápatag zöldje, a moha mélyzöldje, a sajt penészének zöldje, a kerti madár hasaaljának zöldje, a szürke zöldje, ahogy átsüt a ködön a nap, Rita szélkabátjának zöldje, a feleségem szeme

Malbun, Hellebardius, flickr.com

Azok a feketék: a vizes sziklák feketéje, a viharfelhők alacsonyan gomolygó feketéje, az alpesi éj feketéje, a hajnali aszfalt feketéje, az autók rendszámának feketéje, a Kunstmuseum tömbjének feketéje

Azok a fehérek: a semmiből hirtelen előtörő vízesés habjának fehérje, a tiszta égen lopódzó báránnyelők fehérje, a tájképet uraló szemétfeldolgozó füstjének fehérje, a jegyzetpapírom fehérje

Azok a szürkék: az út murvájának szürkéje a talpam alatt, az eső áthatolhatatlan szürkéje, a Rajna acélszürkéje, a mezőben sétáló dolmányos varjú szürkéje, a hangulatom

A fázósan magamra húzott kabátom narancssárgája, a trombitavirág pirosa, a málna bordója, a mázaskor szemem előtt ugráló karikák szivárványa, a szemem vöröse az előző esti borozás után

Mindez együtt.

5. lap. Kimsooja

Weaving the world, átszőni a világot: nem elég a felszínt megmutatni, bármilyen pontos, valóság-hű, részletgazdag legyen is, hanem a mélyben rejtőzöt, a lényegre rejtőt, és a fentit is, a magasba törőt, a spirituálist, csak így együtt tisztul ki a kép, csak így érezzük meg, hogy minden különbözőség ellenére egyformák vagyunk, még ha ugyanarra a helyzetre mások is a reakcióink, ha másként értékeljük, ami a szemünk előtt zajlik, a végére megértjük, hogy a szövében fontos a szál, de ami a szálat vezeti, a tő mi magunk vagyunk, ott siklunk e három dimenzió között, felszín-mélység-spiritualitás, és vissza, folytonosan, nap mint nap, tetteinkkel mi magunk szőjük a saját világunkat egymásnak...

könnyed ötletesség

Megrendített a kiállítás, teremről teremre haladva más-más installáció, videoprojektek, szálló, lengő ágyneműk, óriás lótuszvirág mandala, tükörterem, ami megsokszorozza a belépőt, mind-mind egy állomás, a szövé dimenzióinak egy-egy mozzanata, aprólékos művelete, a szellem

felszabadítása matériákkal, fényekkel és sötétekkel, hangokkal és csendekkel, zenével... Kimsooja rajongója lettem, ez a hatvanéves New Yorkban élő dél-koreai nő elvarázsolt a bemutatás egyszerűségével, könnyed ötletességével.

A Kunstmuseum mint hatalmas monolit áll Vaduz központjában, minimalista modernséggel épült óriás fekete téglá, bejárata alig felfedezhető, belső terei ellenben tágasak, világosak, dominál a fehér és a drapp, impozáns. Rita többször is tervezte, hogy elvisz minket, végül elhívott egy interaktív tárlatvezetésre. Érdekes volt hallani, mennyire különbözőképpen értékelték a résztvevők – zömükben helyi értelmiségiek – ez egyes darabokat, mennyire más következtetéseket vontak le, mégis, mindannyiunkat lenyűgözött a kiállítás.

Az aula hatalmas büfé, szívesen innék egy kávét, beszélgetnék még az élményről, de Rita indul, elfáradt, hosszú napja volt.

Ha már kultúra, a kocsiban megkérdem, mi a helyzet az irodalommal, ismernek-e liechtensteini írókat, olvassák-e őket? A válasz meglepő, bár ha elfogadjuk, milyen provinciális kis ország ez, nem annyira: nem tud róla, hogy lenne olyan írója az országnak, aki itt is él. Az internet szerint kettő is van, egyiket sem találok magyarul. Kár.

6. lap. Minimál

A Kunstmuseum nem kivétel, lehetetlen nem észrevenni, mennyire vegyes az építkezés az országban. Marcus szarkasztikusan fogalmaz: mintha az volna a cél, hogy két szomszédos telken, de még egy utcában se legyenek egyforma házak. De ahogy keveredik a hagyományos, a hétköznapi és a modern, izgalmas városkép alakul.

Ritáék kétszintes sátoztetős ikerházban laknak, bármelyik magyarországi lakóparkban lenne helye. Mellette sok a kubista, egyszerű, letisztult, szögletes épület, az egyik nyersfa bevonattal, a másik barna fém, a harmadik hófehér vagy éppen palaszürke,

mindegyik hatalmas üvegfelületekkel a mindenfelé látható panorámára. Itt nincs rossz fekvésű ház.

Függönyt nem használnak, látjuk a szomszédokat összegyűlni az étkezőben vacsorára, ott az egész család, három generáció, még a tini gyerekek is, esténként itt nem jár el senki, csak hétfvégén. Nincs mit csinálni. A vendéglők átlagosak, de méregdrágák, tipikus kocsmát, mint a mieink, nem is láttunk, színház, mozi Shaanban van ugyan, de nem játszanak mindennap, és nem is túl széles a repertoár.

St. Gallen könyvtár, chippee, flickr.com

7. lap. St. Gallen, Bódeni tó

Egész úton az jár a fejemben, ki írta a *Bódeni tó* című könyvet. A régi Európa zsebkönyvek sorozat sárga gerincű kötete lebeg a szemem előtt, megvan a cím, a betűtípus, de képtelen vagyok felidézni az íróat. Egyetemista koromban olvastam, tetszett. Itthon megnézem, Stanislaw Dygat lengyel író a megfejtés.

Gaudenz szinte rábeszélte, hogy vigyük az autójukat, ha Svájcba megyünk, gyorsabb és olcsóbb, a vonat drága és ritka, elvesztegetnénk időt és pénzt. Lekötelezettek lettünk, de neki ez nem jelent semmit, túlságosan laza és nagyvonalú, semhogy felfogná, mit tett értünk. Suhanunk az autópályán, Renate jár az eszemben, az egyik nő a vacsoráról, aki annyira bizonygatta, hogy St. Gallen a legjobb, amit megnézhetünk, hogy ösztönösen lázadni akartam, ellentmondani, ellenszegülni, most mégis igaza lesz, oda tartunk. Kétségtelenül erős nő. Persze közrejátszott az is, hogy a barátaink sem tudtak jobb úti célt kieszelni. Már bejártuk Liechtensteint.

Mellettünk a szalagkorlát mögött időnként feltűnik a Boden-tó mélykékje, döntök, ha már itt vagyunk, visszafelé megnézzük. Itt egy városka, Rorschach (vajon mi köze a híres teszthez?), itt fogunk megállni, ennek a neve legalább ismerős.

St. Gallen gyönyörű kirakat, patinás, mégis nyüzsgő modern város, elegáns emberek a belvárosban, a bankok előtt sötét öltönyös férfiak cigiznek az utcán, a parkokban, padokon mindenütt fiatalok, élvezik az októberi nyarat, rekkenő a meleg, és átkozodom, hogy a napszemüvegem a szálláson maradt. A mellettünk ülő lány elpattintja a cigije csikkjét, pattog a macskaköveken. Később egy öltönyös egyszerűen bedobja a sajátját egy szépen gondozott kertbe. Nem ez a kép él bennünk a rendszerető svájciakról.

mégis csalódást okoz

A könyvtár olyan, amilyennek vártam, díszes elegancia, ünnepélyesség, a tudás varázsa üli meg. Kíváncsi vagyok, milyen lenne, ha csak ketten lennénk benne. Biztos suttogni

kezdenének hozzánk régmúlt idők könyvtárosai, 640-től a múlt hétig bezárólag. A kiállítás mégis csalódást okoz, kizárólag a könyvtár történetével foglalkozik, a könyvekkel, a keletkezésükkel, a szerzőkkel, a másolókkal, a tudományos és kötetési

ritkaságokkal, művészi értékükkel egyáltalán nem, pedig látunk 680-ból származó kézzel írott, épségben megmaradt zsebkönyvet, 14. századi Bibliákat mindenféle nyelven, 19. századi füveskönyvet a polcokon, és rengeteg mindent, amiről csak annyit tudni, hogy itt őrzik.

Wifi kéne, hogy beállítsam a GPS-t, különben egykönnyen nem jutunk vissza az autópályára (a térképet a szálláson felejtettem, hallgatom érte a magamét), de képtelenség csatlakozni, a képernyőt kopogtatom és szitkozódok, a feleségem megnyugtat, hogy az ő telefonján sem működik egyetlen nyílt hálózat sem.

A tóig végül könnyen eltalálunk. Egy szabadstrandi padon ülve csodáljuk a tájat, három országot látunk egyszerre, megjegyezzük a pillanatot, felírjuk egyéni Guinness rekordjaink közé. A víz, mint a tenger, sötétkéken hömpölyög, a csobogása is olyan, alig hiszem el, hogy nem sós, annyira tökéletes az illúzió. A környező magas hegyekkel a látvány nagyon is az Adriára hajaz. Idős pár úszkál a szomszédos szálloda előtt (ránézésre két-három évvel is idősebbek nálunk), sacco lok, a víz nem lehet több tizenöt fokosnál. Feltámad a szél a hegyek felől, megborzongunk, elindulunk.

Végigautózunk Rorschachon, nagyon szép patinás üdülőváros, egész más, mint St. Gallen, és a központban komoly a forgalom még ilyenkor ősszel is. Itt végleg eltévedek, alig találom meg az autópályát, de úgy érzem, rossz irányba megyünk, megfordulok egy kihajtónál, és akkor is azt gondolom, nem jó felé haladunk, lehet, hogy ez nem is ugyanaz az autópálya. Egy pihenőnél megkérdezek egy audis férfit, szinte sértődötten válaszol: hát persze, hogy tud angolul, és megnyugtat, jó oldalon vagyunk, menjünk csak nyugodtan, ki lesz táblázva Liechtenstein. Azt nem mondta, hogy öt különböző helyen.

Este főzünk, búcsúvacsora, világhírű tejfölös csirkemellpörköltöt készítem, Gaudenz vállalja a nokedlit. A nőket biztatjuk, élvezzék a nap utolsó sugarait, előveszem a söröket, férfimunka következik. Egy Egri Cuvée is van még a bőröndben, majd később felnyitom az étel mellé. Tökéletes az este.

8. lap. Hazaút

Fel se tűnt, mennyi alagúton jöttünk át. Nézem a vorarlbergi tájat, Ausztria legszebb helyének tartják a liechtensteiniek. Aztán egyszerre magamat nézem sötét háttér előtt, saját tájaimon kalandozom, szemem alatt mély völgyek, homlokomon rianások, őszülő hajam ráhullik, mint csúcsokra a hó. Gyűrődéses arc a történelem egy előző korából. Fel-felvillanok hosszabb-rövidebb időre.

az utolsó frankok

Ilyen gyűrődéses volt az út is, végeláthatatlan, monoton. Alig szólunk egymáshoz, mogorván nézünk magunk elé, egymás után isszuk a kávékat, el kell költeni az utolsó frankokat. Nem használ, csak feszültek leszünk. Olvasok, a 2666 a negyvenedik nőgyilkosság után ugyanolyan monotonná válik, mint a vonat kattogása, és még rengeteg van hátra. Gyilkosságból is, az útból is.

Este tízkor csak egy taxi áll a Keletiben, de abban nincs sofőr. Végül jön egy másik, a vezető értetlenkedik, miért nem megyünk a sorban előtte lévővel, végül kiböki, rendelésre jött, és ül tovább, nem mozdul, pedig többen várunk. Sóhaj, elnyomott káromkodás. Vár a metró és a vonat hazáig.

De nincs kedvem itthon lenni!

felső kép | Vaduz külterület, Artur Staszewski, flickr.com

Birtalan Ferenc

APURA ZSILVÖLGYÉBEN

2018-02-11 | VERS

ráomlott a bányá

nem látványosan de emlékként biccent a lába
aput hazaküldték a frontról a négy gyerekhez
jobbat remélve körispatakról jöttek pestre
hajókról hordta a búzát cementet

tüzelőt trógerolt szénporos volt az arca
a családnak kellett a pénz
s lett olcsó borok rabja

apu ha olvasott formát adott a szónak
hangja a hargitát zengette vissza
meséi küsmöd vizén ringatóztak

hat osztályt végzett kispapnak nevezték
napszámosságnál nem jutott többre
a bányaságon próbált szerencsét

aput maguk alá gyúrték a temetések
poharából bora fogyott ki
belőle elszökött az élet
kettőezer tizennyolc idézem a múltat
újságokból kivágott verseim
briftasnijában lapultak

kép | fortepan.hu

Inczédy Tamás

EGYSZER FENT

2018-02-12 | NOVELLA

Nem lehet igaz, gondolta, de látta, hogy igaz: a szentek torzak voltak. Viaskodott, hogy vajon az univerzum szabályai borultak-e fel, vagy az ő elméje, illetve hogy a két lehetőség közül melyik volna szerencsésebb. Egyelőre elvetette mindkettőt – talán van harmadik, profán és egyszerű. Talán.

Ott ült a legmagasabb gerendán, fent a kupolában, és gondolkozott. Egércincogást hallott. Körbepillantott, sehol nincs egér, csak torz szentek. Lenézett, és összerezett az alatta tátongó mélységtől. Lent az egyik oldalajtón emberek léptek az óriási

terembe, mintha csakugyan egerek lettek volna, cincogtak is, vakukat villogtattak. Turisták, gondolta józanul, furcsának tűnt, hogy nemrég maga is az volt.

És egyszerre megértette, hogy a freskó figuráit a kupola homorúsága miatt festették torznak, de ez csak közelről látszik, lentről épp ettől olyan eleven a bibliai jelenet.

a túlvilág

Egyik szentről a másikra siklott tekintete, és azok szépen bemutatkoztak. Mintha közelről láthatna színészeket játszani. De mi van a színfalak mögött? Nyilván a túlvilág. Csak ki kellene mozdítani egy apró darabot a falból, gondolta. Kezét óvatosan kinyújtotta, és ujjja hegyével megérintette a kupolát, aminek túloldalán az idők kezdete óta lüktet a Mindenség.

Akkor valaki fennhangon megszólította. A hangok visszaverődtek, megsokszorozódtak – képzelte vagy tényleg azt hallotta, hogy *Hahó, Freskóember!?*

Hahó!, hallotta újra, ezúttal félreérthetetlen volt, hogy a turisták kiáltanak neki. *Hahó, hahó*, ismételték egyre.

Nem hallom, kiáltott ő is, de tudta, hogy a lentiek sem hallják, így széles mozdulattal füléhez emelte egyik tenyerét, mutatva, hogy nem érti őket. Erre odalent mind egyszerre kiabáltak, de a szavak kivehetetlenek maradtak.

Lemondóan legyintett. Újra a szentek felé fordult volna, hogy csak velük foglalkozzon, de az egyik lenti figura azt intette: *gyere le!*

Nekiállt lemászni.

Nagyon magasan volt, sokáig kellett ereszkednie. Ő maga is furcsállta, milyen sokáig. Egyszerre elvesztette egyensúlyát, és lezuhant.

A turisták elkapták, és óvatosan a kőpadlóra tették. Köszönöm, mondta, majd odafordult ahhoz, aki megkérte, hogy jöjjön le.

Mit szeretne?

Orrhangon hadarta: *tudja, kérem, amíg mozdulatlanul ült odafent, egészen úgy nézett ki maga is, mint egy szent. De aztán megmoccant, és a frászt hozta ránk.*

És miért hívott le?

Csak kérdezni akartam magától valamit.

Mit?

Az ember a magasba mutatott, és kibökte.

Hogy ment föl oda?

Másra számított, de a turistákat csak ez érdekelte, lélegzetvisszafojtva várták a választ. Felnézett hát, kissé el is mélázhatott, mert valaki sürgette: *szóval, hogy ment föl?*

Tekintete most a szentekről a gerendára siklott, amelyen nemrég ücsörgött. Innen vékonyka kötélnek tűnt.

Hümmögött, aztán őszintén válaszolt: *arra nem emlékszem*. A turisták csalódottan sóhajtottak, vállukat rángatták, vakuikat villogtatták, és indultak a túlsó oldalajtó felé. Egyedül maradt az óriási teremben, nézte a hatalmas falakat, melyeken sehol egy kapaszkodó, sehol egy kiugrás. Lehetetlen fölmászni, gondolta, és már ment volna a turisták után, amikor eszébe jutott, hogy még dolga van odafent.

kép | shutterstock. com

Ágoston Tamás

SÁROSI JÓSKA

2018-02-03 | **VERS**

Még kisiú voltam, mikor anyám
magához vont a harmincadik születésnapján,
s félrészegen elkotyogta a konyhában,

hogy csak egyszer volt szerelmes életében,
de nem apámba, ó, nem, hanem Sárosi Jóskába,
aki megkérte a kezét, mikor tizenkilenc éves lett.

Másnap faggattam anyámat,
mesélje el megint kettőjük történetét,
de olyan arcot vágott, mint aki nem érti,
miről van szó – megsimogatott,
majd a számra helyezte a mutatóujját.

Attól kezdve a történet titkában éltem,
mint egy vakond – anyám mozdulatait lestem,
sóhajait figyeltem, éjszaka pedig belopódtam
a hálószobába, hogy hallgassam a lélegzését.

Őt láttam minden szóban, mosolyban,
kézlegyintésben, akkor már Sármosinak
csúfoltam magamban. Egyszer anyám előtt is
így neveztem, és ő nem javított ki.

Azt mondta, fekete hajú, fekete szemű,
mosolygós fiatalember volt,
akin minden lánynak megakadt a szeme
Derecskén. Lelkes sztahanovistaként
a Rákosi Mátyás Termelőszövetkezetben
traktorozott, még kitüntetést is kapott,
mikor első lett az aratóversenyen
a brigádjával. És a szemöldöke!
Soós Imre dublőre lehetett volna a filmgyárban.

Aztán találtam egy fényképet
a sufni mélyén, leragasztott dobozban.
Akkor láttam először az arcát.

Vidoran, fogait villogtatva állt anyám mellett,
aki fehér ruhában, feltornyozott hajjal
pózolt a kamerának, szalaggal átkötött
virágcsokrot tartott a kezében.

Az esküvő napján készült a fénykép.
Sármosi másnap törött nyakcsigolyával
feküdt a négyes úton
egy árokba fordult szekér
és egy panaszosan bőgő,
vérző szegű tehén közt.

Anyám soha nem bocsátotta meg
magának, hogy motorral küldte
vissza a mennyasszonyi ruhát
Debrecenbe, pedig Sármosi vonattal
akart menni. Úgy gyorsabban megjárod,
erősködött, délre már itthon leszel.

Így történt, hogy közös életük első
s egyben utolsó reggelén megcsókolták
egymást, majd ment mindenki a dolgára.
Anyámat várta a takarítás, a mosás,
az állatok etetése. De azért nem sietett:
sokáig állt a kapuban, a távolodó
motorkerékpárt nézte. És integetett,
mikor Sármosi a Kossuth utca végén
hátrafordult, hogy még egyszer elkapja
szerelmes tekintetét.

kép | shutterstock.com

Kapitány Máté

HIDEG, HIDEG

2018-02-23 | NOVELLA

Sokáig nem is akartam szóvá tenni, magyarázkodott a felesége. Ő ült a fotelban, nézte a meccset, és csak úgy félszemmel figyelt a törékeny nőre. Háttérzaj. Igaz, azt így is látta, hogy felesége mintha reszketne, közben meg morzsolgat valami törlőrongyot. Húsz éve éltek együtt, a férfi pontosan tudta, addig nem nézheti nyugodtan a meccset, amíg nem enyhíti neje szorongását. Mit nem akartál szóvá tenni, egérmaki?,

kérdezte atyáskodó leereszkedéssel. Az ellenfél gólt lőtt. A férfi, mi mást tehetett, a feleségét hibáztatta. Mintha ez a neurotikus gócpont, ez a folyton vibráló idegszál, aki úgy lebeg az életében, mint a levegőben ingó hajszál, mintha ez a remegős uszár nemcsak az ő figyelmét terelte volna el a játékról, hanem a focistákét is. Mondjad már, egérmaki!, emelte fel hangját a férfi. Lehalkította a tévét. Tessék, biztatta ingerülten a nőt, és hogy végre szóra bírja, feléje is fordult, tessék csak mondani. Felesége fehéredő ujjal morzsolgatta a törlőrongyot. A házimunka jól ismert védelmébe menekülne, gondolta a férfi. Neje végül összeszedte magát. Nyelt egyet, majd kinyögte. Sokáig nem akartam szóvá tenni, macikakas, de tartok tőle, hogy meghaltál. A férfi egy pillanatra a meccsről is elfeledkezett. Olyan erős nevetés tört ki belőle, hogy zengett tőle a lakás. Felesége azonban nem bizonytalanodott el. Makacs és kissé sértett arccal állt előtte, most már nem is morzsolgatta, szinte tépte a rongyot. A férfi nevetése idővel elhalkult. A nő türelmesen kivárta a megfelelő pillanatot, aztán folytatta mondandóját. Igen, igen, ahogy mondom, hadarta. Mintha magát győzködné. Nem tudom, pontosan mikor történt, egy-két hete talán, de nem is ez a lényeg. Nem, a lényeg az, hogy sajnos megpurcantál, macikakas. A férfi, hosszú évek óta először, érdeklődve hallgatta. Próbálta szemében, tekintetében felfedezni az odaveszett pajkosságot, azt a félszeg, de huncut humort, amit egykor annyira imádott feleségében. Ám abban a halványkék szemben most csak elszántság tükröződött. A férfi torka kaparni kezdett. Ivott kicsit a sörből. Kipurcantam, így akartad mondani, ugye, egérmaki? Felesége felcsattant. Neked aztán mindig okosabbnak kell lenned, igaz, neked még akkor is ki kell javítanod engem, ha már hullaszagod van! Nem győzöm fújkodni a lakást illatosítóval! Egész nap zúg az a tetves szagelszívó, ez sem tűnt fel?! A nő hangja elcsuklott, arcát tenyerébe temette, keserves zokogás tört fel belőle. A férfi tétován megmoccan, át kellene karolni, meg kellene vigasztalni. De felesége sarkon fordult, és kiszaladt a nappaliból.

gyanús, hogy elpatkoltál

Másnap a férfi elmesélte munkahelyén a történeteket. Bízott abban, hogy kollégái gurulnak majd a röhögéstől. A kívánt hatás azonban elmaradt. Kínos csend, feszengés.

Figyelj, Gyuri, bökte ki aztán egyikük. Mi igazán nem akartunk ezzel nyugtalanítani,

hisz tudod, mennyire bírunk. De ha már így felhoztad... Igen, nekünk is gyanús egy ideje, hogy elpatkoltál. Erzsike hozott neked kávé, hogy jobb kedvre derülj, tette hozzá a kolléga. Gyuri szótlanul vette át a feléje nyújtott csészét. Felhörpintette a kávé, felállt, és otthagya megértően bólogató munkatársait. Ez valami átverés, gondolta. Mindenki összefogott, hogy megréfálják.

Gyuri a rendelő előtt várakozott. Pofon egyszerű a megoldás. Kér egy orvosi papírt arról, hogy él. Hazaviszi a feleségének, bemutatja a kollégáknak is. Kovács György, kiáltott a folyosóra a házi orvos asszisztense. Gyuri követte.

A házi orvos kövér, középkorú nő volt, erősen szuszogott. Gyuri sosem szeretett ide járni, mert viszolygott attól, ahogy nyakát és arcát cirógatta a házi orvos orrlyukából a kilégzéssel távozó szellő. A cél viszont fontos volt. Tehát tűrt. A doktornő befejezte a kivizsgálást. Levette vastag szemüvegét, néhányszor megrágcsálta a szárát, majd jelentőségteljesen Gyuri szemébe fúrta hűvös pillantását. Nos, György, szólt mély hangján a nő, magának nincsenek életjelei. Elromlott a fonendoszkóp, felelte Gyuri. A doktornő ráhelyezte mutató és középső ujját Gyuri csuklójára. Mindegy, hogy jó-e a fonendoszkóp, György, egyébként a foninak kutya baja, de mindegy is, mondom, mert pulzust sem lehet tapintani. Azonkívül az ön teste olyan hideg, mint a hüllőé, ha túl sokáig tartózkodik árnyékban. A házi orvos ezzel le is zárta a beszélgetést. Hátraszólt még az asszisztensnek, hogy Mancika, legyen szíves a leletre ráírni, hogy 'praematurus exitus', aztán, mert mégiscsak érző szíve volt, megveregette Gyuri vállát. Fel a fejjel, György! Nézze a dolog jó oldalát! Soha többé nem kell a rendelőm előtt várakoznia!

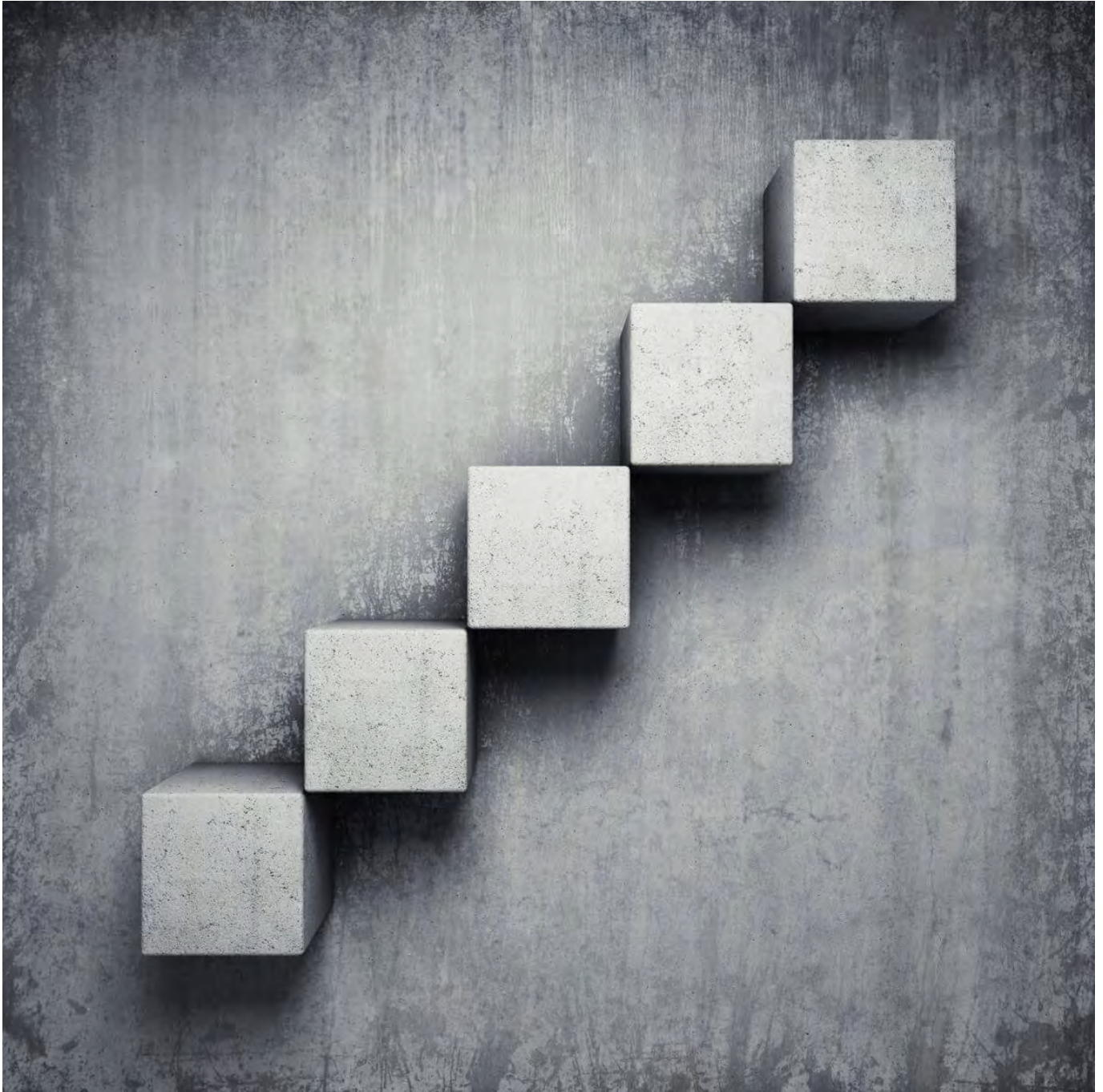
Gyuri nem adta fel. Világéletében akaratos, keményfejű ember volt. Egy vélemény, nem vélemény, gondolta. Elhatározta, hogy felkeresi az üzemorvost, de ezúttal biztosra megy. A vizsgálat napján lenyelt egy apró órát, és mielőtt belépett volna a rendelő épületébe, kiállt a napra, hogy felmelegedjen a teste.

Kovács György, kiáltotta az üzemorvos asszisztense. Gyuri követte.

sajnálattal közlöm

Az üzemorvos szikár férfi volt, savanyú szájszaggal. Gyuri ide sem szeretett járni. A kivizsgálás után az orvos felpillantott. Uram, szólt aztán, és látszott, keresi a megfelelő szavakat. Sajnálattal közlöm, hogy Ön eltávozott az élők sorából. Gyuri ingerülten felmordult. Maga süket, kérdezte, nem hallotta a szívverésemet? Nem érzi, hogy normális hőmérsékletű a testem? Az üzemorvos megőrizte hidegvérét. György, mondta halkán, a lenyelt óra ketyegését

remekül hallottam. Tekintve, hogy Magának már nincs bélmozgása, az az óra örökre ott marad. És igen, érzem, hogy a teste átvette a kinti forróságot. De ha még néhány percig itt időzik a légkondicionált rendelőben, rohamosan csökkenni fog a testhőmérséklete. Kérem, uram, ne tartson fel tovább. Várnak még rám. Fogadja el, hogy exitált.

Exitáltam, tünődött Gyuri a villamoson zötyögve. Hideg, távoli szó, és valahogy fájdalmasan benne van, hogy mindent hátrahagyok. Figyelte a többi utast, nézte, ahogy egyező ritmusban rángatja testüket a nehézkedés, mintha egy szállal mozgatnák az összeset. Különös, magányos érzés volt állni köztük, egyedüli hullaként.

Hazaérve nem is köszönt a feleségének. Neje sértetten vonult be a vécére. Máskor is szokott hosszasan üldögegni a deszkán, elmélyülten nyomkodva az okostelefonját, szókeresőt játszva. Ezúttal azonban ki se jött. Gyuri a kanapén ült, lapozgatta az újságot, néha bekapcsolta a tévét, de nem tudott igazán odafigyelni. Rápillantott a fali órára. Felesége már több mint egy órája ült odabent. Gyuri felállt, és a létezés megfosztottságától fásultan csoszogott a vécéajtóhoz. Minden rendben, életem?, kérdezte. Egy darabig nem érkezett válasz, de azt hallotta, hogy felesége valami olyasmit motyog, hogy na nézd már, még ő aggódik értem. Gyuri bekopogtatott. Jól vagy, egérmaki? Felesége valószínűleg elsírta magát, a férfi hüppögést vélt hallani. Hagyj békén! Ebben a lakásban már vécézni sem lehet? Rád már úgyse jön többet a szükség! Gyurit felbosszantotta ez az odaszúrt megjegyzés. Miért kell az orra alá dörgölni, hogy kimúlt? Elsétált a vécéajtótól.

Egy ideig ücsörgött a fotelban. Ivott egy narancslevet, de nem volt íze. Evett egy tonhalas szendvicset, annak sem volt íze. Szivart gyújtott, de mintha csak a levegőt szívta volna. Fojtogatta a lakás. Visszavette cipőjét, kisietett az utcára.

úgyis mindegy

Az egész délutánt kint töltötte, bóklászott a városban, nézte az üzleteket, időnként betért egy antikváriumba, mintha újra egyetemista lenne, rengeteg szabadidővel. Ha exitáltam, úgyis mindegy. Minek menjek be dolgozni?

Minek tartsam be a szabályokat? Egy halott nem jogi személy, nem ítélnének el. Odament egy gyümölcsös standhoz, és elvett egy almát. Az árus észrevette, de nem foglalkozott vele. Észrevett egy csinos nőt, odasietett hozzá és belecsípett a fenekébe. A nő kissé megrándult, de szó nélkül ment tovább. Felszállt a buszra, jött az ellenőr, kérte a jegyeket. Gyuri a szemébe nézett, úgy mondta kéjesen, nincs jegyem, és nem is lesz! Az ellenőr vállat vont, ment a következő utashoz.

Tehát bármit szabad. Azt hitte, felszabadul, ehelyett elkeseredett. Ez a létvesztés lényege. Hogy nincs több következmény. Hiába indít el egy cselekvést, abból nem következik semmi. Nem hagy nyomot a világban. Ilyen lehet a láthatatlanság. A rituális kiközösítés. Kétségbe esett.

Hazament. Még mindig ott emlékezteti a legtöbb dolog arra, hogy létezett. Közös fotók a feleségével. A diplomája a fiók mélyén. Ruhái a szekrényben, könyvei a polcokon, fogkeféje a pohárban, kalapja a szobainason, pipatartója az asztalon, földgömbje a sarokban. Ez mind az övé, de ezek csak tárgyak. Visszaballagott a vécéhez, fülét az ajtóra tapasztotta. Most csendesen kérdezte, még mindig odabent vagy, egérmaki? Makacs szuszogás után jött a válasz. Szókeresőzőm. Lemerül a telefonod, Réka, suttogta Gyuri, gyere ki. Nem vagyok hülye, szólt elvékonyodott hangon Réka. Behoztam magammal a töltőt. Van itt konnektor. Hagyjál légy szíves! Gyuri odahúzott egy széket a vécé elé, letelepedett. Hátát, tarkóját a falnak vetette.

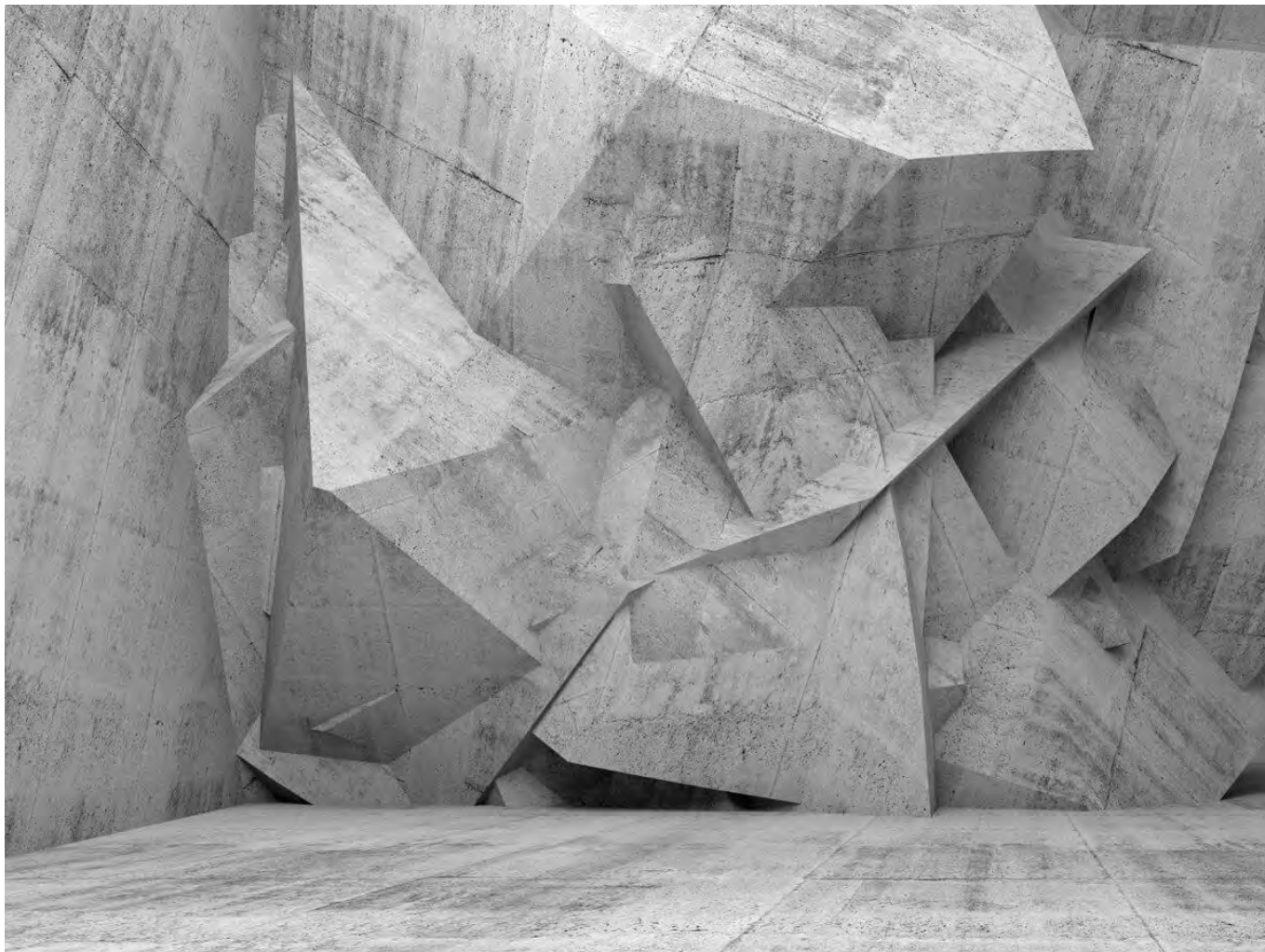
Percekig csak ücsörgött. Próbálta elképzelni feleségét, ahogy kuporog a vécén, lába már bizonyára elzsibbadt, de kitart, azért is kitart, arcán az ismerős, kétségbeesett elszántsággal nyomkodja a telefont. Megdöntöted már a rekordot? Réka nem akarta ilyen könnyen elengedni a sértettséget. Nem, vakkantotta. De meg fogom, és Gyuri elmosolyodott, mert megjelent előtte, ahogy Réka arcán felvillan a titkolni kívánt büszkeség. Helyes, egérmaki, biztatta, nyomd le őket!

én is megpurcantam

Az egész estét végigülte a széken, Réka meg a budin. Gyuri egyszer sem hallott vécélehúzást. Minden oké, püspökfalat?, kérdezte valamikor a délelőtti órákban. Megdöntöttem a rekordot, jött

a válasz. Nem akarsz most már kijönni? Még maradnék kicsit. Haragszol rám, egérmaki? Már nem haragszom. Csak olyan békés itt. Körülölelnék a falak. Olyan, mint egy méh. Mindössze a bugyogás meg a szívdobogás hiányzik. Ültek tovább. Másnap Gyuri újra próbálkozott. Nagyon sok idő eltelt, mióta bevonultál oda, virágszirmom. Nem vagy éhes? Nem vagy szomjas? Hogy lehet, hogy nem pisilsz? Máskor még egy színházi előadást sem bírsz végig pisilés nélkül. Réka erre sírva fakadt. Csendesen szipogott a retyón. Azt hiszem, mondta aztán, azt hiszem, én is megpurcantam, macikakas. Gyuri megértően bólogatott. Igen, én is azt hiszem. A több napos pisielmaradás gyanús. Nem nyitod ki az ajtót? Nem, szólt Réka. Nem akarom, hogy ilyennek láss! Gyuri felvonta szemöldökét. Milyennek? Halottnak? Ne hülyéskedj, egérmaki, az elmúlt években nem is beszélgettünk egymással, most meg már az is érdekel, hogy hány pontot értél el a szókeresőben! Rövid várakozás után kinyílt az ajtó. Felesége könnyek nélkül ült a lehajtott vécédeszkán, térdét melléig húzta. Gyuri felkarolta, mint egy gyereket, és nagy óvatosan kihozta. Réka odaszorította arcát Gyuri nyakához. Gyuri arra gondolt, milyen jó lenne most érezni azt a gyöngye kis szuszogást.

Feküdtek az ágyban, odakint sütött a Nap. Túlzott jelentősége nem volt. Az alvásban nem zavarta őket, hisz nem aludtak többé. Melatonin szintjük, D vitamin bevitelük szintúgy lényegtelenné vált. Nem kellett fűtést fizetni. Nem kellett főzni. Nem kellett óvszert vagy fogamzásgátlót venni. Vécépapírra, fogkrémre, samponra, szappanra, dezodorra, betétre sem volt gondjuk.

Élet a test szükségletei nélkül, tűnődött Gyuri. Végére is azt sugallja számos vallásfilozófia is, hogy meg kell haladni a gyarló hús-vágyakat, hogy a szellem tisztaságát óvjuk. Vagy ez tényleg a vég? Nem tűnik olyan borzalmasnak, mint ahogy a Poklot elképzeljük. Mondjuk a Mennyországhoz képest meg elég gyengusz a helyzet. Van értelme ezen agyalni? Lehet, csak hagyni kellene a dolgokat. Vagy befejezni mindent. Befejezni az egészet.

Jó befejezés ez?

Hideg, hideg, egyre hidegebb, suttogta Réka.

kép | shutterstock.com

Szirmai Panni

A KÉKKEL FESTŐ HELENA ALMEIDA – NŐÜGYEK 3

2018-02-18 | **ESSZÉ**

Gyerekkoromban a *Menő Manó*[1] című remek olasz rajzfilmben az egyetlen vonalból megalkotott figura ragadott meg. A mozgékony, élő vonal egyszerre kelti a pillanatnyiság és az időtlenség hatását. A rajz nem az öröklétnek készül, kontúrjai idővel elmosódnak, a pasztell-, grafit- vagy szénrajz nem marad meg úgy, mint a nehézkes olajfestmény. A fotóhoz hasonlóan a pillanatot megragadó kroki a jelenvalóság illékony, és éppen ezért értékes élményét nyújtja. Bár a művészképzés egyik alapköve a rajzkészség fejlesztése, a rajz máig kevésbé értékelt műfaj – inkább az alkotófolyamat előkészítő fázisának számít, nem önálló műnek. Ez a „kicsit nem becsülő” attitűd a művészvilág egészére jellemző. Pedig a szerényebb eszközkészletből dolgozó alkotót gyakran a kényszerű találékonyság vezeti az eredeti megoldásokhoz. A rajz demokratikus műfaj, az énekléshez hasonlóan egyszerű, különösebb felkészülést vagy anyagi ráfordítást sem igényel, s még akár a nem-művész is találkozhat az alkotás örömeivel.

rajz és festészet

A rajzban rejlő kiaknázatlan lehetőséggel foglalkozik Helena Almeida (1934, Lisszabon) portugál művész, a konceptuális kifejezéshez vezető munkáiban. A fotó segítségével lép túl a rajz és a festészet kétdimenziós jelenlétén. Gyakran – szó szerint – *átrajzolja* a művészeti formákat elválasztó határvonalat.

Helena Almeida gyerekkora óta állt modellt apja szobraihoz, aki a Salazar-rezsim elismert művésze volt[2]. Apja a festészeti tanulmányaiban is támogatta, ösztönözte művészi kísérleteit, rajzolni is tanította. Helena az akadémia után hamar elszakadt a hagyományos kifejezésmódtól. A hatvanas években Brazíliában felbukkanó, Lygia Clark nevéhez is fűződő neo-konkrét mozgalom elutasította a konkretizmus szigorú racionalitását, az elvont formák jelentőségét a művész egyéni látásmódjában kereste. A portugál művészek más európaiakhoz képest közelebbről ismerték a brazil újításokat, így közvetlenül érvényesült hatásuk. A Salazar-rendszerben szocializálódó nemzedék célja már a hagyományos műfajok, a festészet és szobrászat szabályaival együtt az egész elavult kulturális értékrend eltörlése lett.

Lakott vászon, Fundação de Serralves, Porto, www.jeudepaume.org

A brazilok mellett az olasz Lucio Fontana[3] radikális (vászonkaszaboló) gesztusa hatott Almeida kifejezőmódjára. De rombolás helyett ki akart lépni a vásznon túlra, eleinte a színek és a kontúrok tágítható lehetőségeit vizsgálta. A festészet kétdimenziós valóságát felülmúlva, a szín és a vonal térbeli kiterjedésével kísérletezett. A festővásznat nem az alkotás hordozójának, hanem felhasználható nyersanyagként tekintette. Kísérletei körébe a hetvenes évektől a fotót is beemelte: a dokumentációs módszer a művészi eszköztár részévé vált[4].

egy szál lószőr

Munkái ebben az időszakban már a body art és a performansz területéhez kapcsolódnak. *Hordható rózsaszín vászon* (1969) című munkája a kreatív vászonhasználat egyik első példája, a mű (a ruha felvétele a fotózásra) festészettel szembeni időbeliségét hangsúlyozza. A képen a művész látható, amint hosszú ujjú blúzként visel egy kisebb festővásznat. Önmagát örökíti meg, mégsem önarckép, „a vászon antropomorf alakzattá válik”, az alkotó pedig csak hozzájárul a festmény létrejöttéhez[5]. Ezt a módszert a későbbiekben még inkább kidolgozza, az 1975-ös *Lakott rajz* című sorozatban a rajzolt vonal térbeli, megfogható elemként válik a mű részévé: egy szál lószőr teszi a fotón láthatóvá[6].

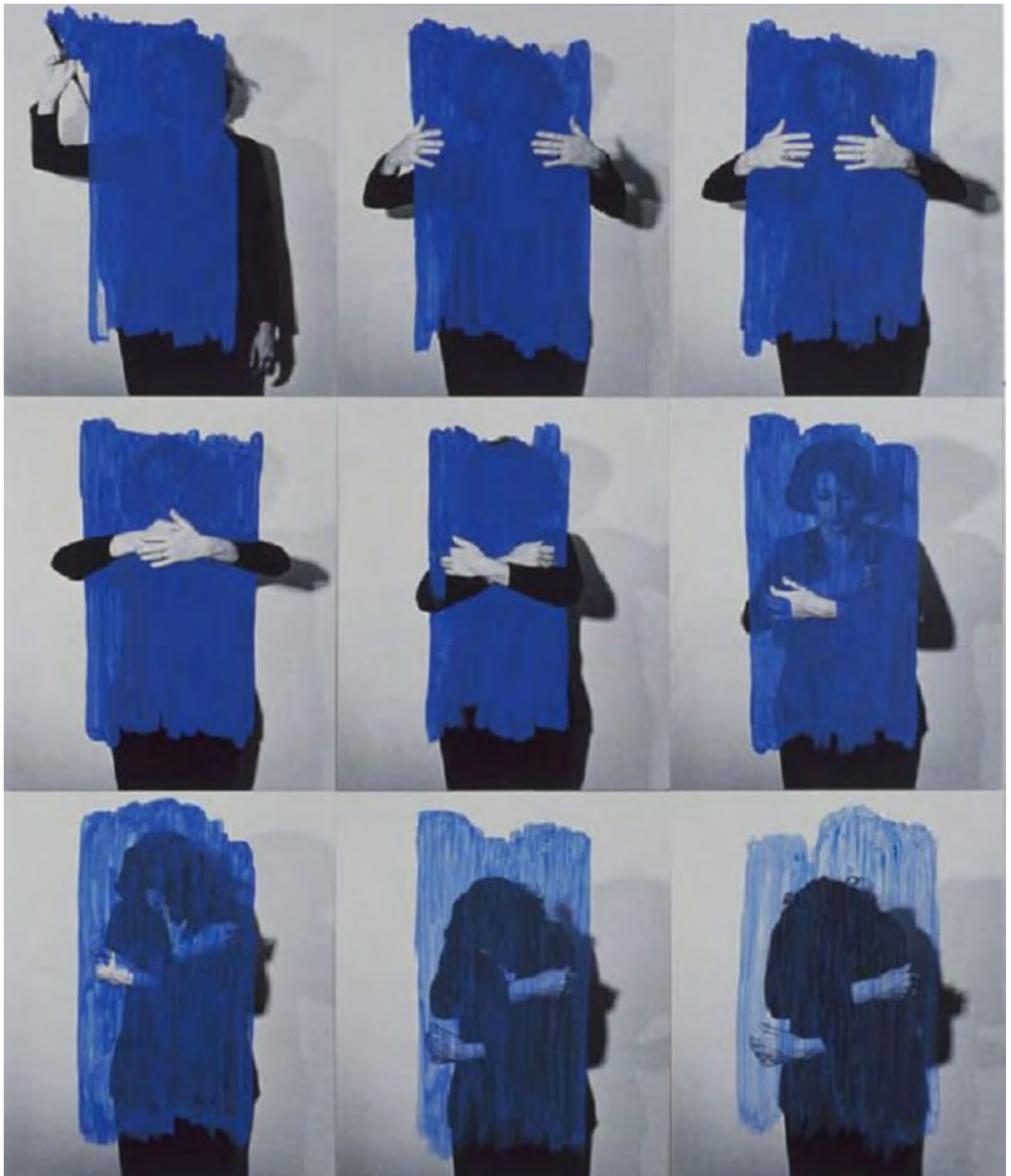
Egy későbbi képen már divatmagazinokat idéző beállítást látunk: a műterme kertjében sétáló művész kényelmesnek nem nevezhető négyzet alakú festővásznat visel a ruháján (mintha hatalmas, szögletes nyakék volna). A body art erőszakos gesztusaihoz képest itt visszafogott a női test jelenléte: saját testét az alkotás eszközének tekinti, szexuális utalások nélkül. A feminista kritikából származó fogalom, a tárgyiasító férfitekintet Almeida munkáiban nem tudatosított tényező, bár a hetvenes években készült sorozataiban jelzi a férfiak kultúrában (is) egyeduralgó szerepét.

A fekete-fehér kezdetek után szembetűnő a képi világ színesedése: a *Lakott festményeken* (1975–76) tűnik fel először a különleges kék árnyalat (a kobalt és az ultramarin vibráló keveréke), amely ismerősen hat. Bár Almeida ragaszkodik hozzá, hogy kékje saját találmány, a színnel kombinált képeivel mégis egyértelműen hivatkozik a legendás *International Klein-Blue* (IKB)-ra. A festészet és a performansz történetében mérföldkőnek számító párizsi eseményen Yves Klein meztelen női testeket használt „élő ecsetként”: a nevéhez fűződő kék árnyalattal bekent nők testüket vászonra nyomva hoztak létre képet. Az est nagy indulatokat keltett, a közreműködőket – az egyik résztvevő elmondása szerint – tisztelettel, egyenrangú partnerként kezelte a művész[7].

Yves Klein 1960-ban megvalósult *Antropometria* performanszát Almeida a női testet tárgyiasító kihasználásnak tekinti, saját kék festékes munkáiban a gesztus ellensúlyozására tesz kísérletet. A *Látható festményen* önmaga tükörképét mutatja – kékkel festve –, így az alkotót és visszatükröződő képét egyszerre látjuk, a kettő egylényegűvé válik. Almeida gyakran idézett mondata, „A munkám a testem és a

testem a munkám” [8] arra is utal, hogy önmaga modelljeként egyszerre teszi általánossá, szinte észrevétlenné jelenlétét, és távolítja el személyiségét az alkotás teréből, csak mint a mű egyik összetevője jelenik meg. A mű létrehozója, de rákérdez saját identitására. Ez a kétértelműség egész munkásságát végigkíséri, és a festészettől elszakadó munkákon is érzékelhető[9].

Almeida a művészetben hagyományosan elfogadott női szerepet is kritizálja: a nő csak modellként, legfeljebb múzsaként léphet a közönség elé, aktív, teremtő lényként alig érvényesül. A *modell* és a *művész* közötti átmenet vizsgálatában finom feminista szemlélet érzékelhető. A sokat sejtető *Tanulmány belső fejlődéshez* című 1977-es sorozaton Almeida megint önmagát festi a jellegzetes kékkel, de teljesen eltűnik a felület mögött, majd mintha kilépne a „fal” mögül. Máshol szinte bekebelezi az arca előtt lebegő kék festékfoltot. Ha elfogadjuk, hogy Almeida az *International Klein-Blue*-val azonos (vagy ahhoz megszólalásig hasonlító) kéket választott, akkor az *appropriation art* – kisajátító művészet egy formájának is tekinthetjük a fotókat. A művész más tollával ékeskedik: a „talált” színnel az eredeti mű alkotójára utal, miközben új, más értelmű munkát hoz létre.

Tanulmány belső fejlődéshez (2), pinterest.com

Almeida munkamódszere az első, 1969-es fotómunka óta nem változott: gondos előkészítő tervezés előzi meg a fotózást, rajzos vázlatot készít kivitelezés előtt. A fényképeket általában férje, Artur Rosa építész közreműködésével készíti a mai napig.

A helyszín mindig apjától örökölt műterme, amely a 2000-es években készített, performansz dokumentációt idéző fotókon színpadi térként jelenik meg. A kísérletezés íve a festésztől a fotóig, majd a performatív munkáig vezet, de a rajz mindvégig önálló mű marad. A művész ma is aktív, nyolcvanas évei elején készített érzékeny fotó-projektjeiben különös, táncot idéző mozgásforma a történetmesélés eszköze. Egyre inkább bevonja férjét, az idős pár két összekötött lábáról készült felvételnek azonban nincs olyan újtó ereje, mint a hetvenes évekbeli munkáinak.

[1] A rajzfilm eredeti címe: La Linea (a vonal), Osvaldo Cavandoli olasz tervező 1969-ben alkotta meg a figurát.

[2] Leopoldo Almeida Portugália elismert szobrászaként az Antonio Salazar-rezsim megrendelésére is készített monumentális szobrokat, köztük a *Felfedezések emlékműve* (Padrão dos Descobrimentos 1960, Belém) is a nevéhez fűződik.

[3] Fontana munkáival Almeida diplomázása előtt, az 1964-es Velencei Biennálén találkozott.

<https://aperture.org/blog/magazine-helena-almeida/>

[4] Sam Johnson: How Helena Almeida's Body Became Her Artwork, Another Magazine, 2016, jan. 22,

<http://www.anothermag.com/art-photography/8238/how-helena-almeidas-body-became-her-artwork>

[5] Coll. Fundação de Serralves – Museu de Arte Contemporânea, Porto, Helena Almedia,

<https://www.serralves.pt/en/museum/the-collection/a-closer-look/>

[6] <https://www.theguardian.com/artanddesign/2009/oct/07/helena-almeida-portugal-artist>

[7] Anthropométries de l'époque bleue, Galerie International d'Art Contemporain, Párizs, 1960 március 9.

<http://www.yvesklein.com/en/expositions/view/1165/anthropometries-de-l-epoque-bleue/>

„Yves Klein used naked women as 'human paintbrushes'. TateShots talked to one of his models about the experience”. <http://www.tate.org.uk/context-comment/video/tateshots-yves-klein-anthropometries> videó, 2:13

[8] A portói Serralves Museum 2016-os kiállításának címét is az idézet adta.

<https://www.serralves.pt/en/activities/helena-almeida-my-work-is-my-body-my-body-is-my-work/>

[9] Coll. Fundação de Serralves – Museu de Arte Contemporânea, Porto, Helena Almedia,

<https://www.serralves.pt/en/museum/the-collection/a-closer-look/>

felső kép | Tanulmány belső fejlődéshez (részlet), [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Handi Péter

LÁTOGATÁSOM VALÓDI CÉLJA

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-02-14 | NOVELLA, SZÁZ ÉVE MÁR

Időnként felkeresem ezt a hepehupás, macskaköves városrészt, ahol a szupermarketek még nem szorították ki a kis boltokat és kézműves műhelyeket. Egyszerűen átlépek a villamossíneken, magam mögött hagyom a buszmegállókat és török bisztrókat, kínai vegyesboltokat, a Nemzetre Törőt ábrázoló óriásplakátok

faltámaszait, és máris ott vagyok, ahol a levegő is ódonabb. Szeretek sétálni ebben a rogyant, szinte önálló életű városrészben, most azonban valódi céllal jöttem. Itt él ugyanis Grácius mester, az egyetlen kalapszalonnal kalaposmestere, púposra görnyedt, fehér hajú öregúr, csámpás, nehézkes járással.

Ahogy beléptem a bálókra és őszi versenyekre cicomázandó dámák közé és becsuktam az üvegajtót, a kalaposmadám arcáról eltűnt a kuncsaftot fogadó mézmosoly, mert ismert, s tudta jól, hogy megjelenésem nem hoz hasznot, csak a műhely mélyében, apró gőzfelhők felett tompokat formázó Mestert zavarom.

– Grácius – röffent a bolt belsejébe. – Keresik!

Eltelt vagy negyedóra, mire a Mester előkerült a boltot a műhelytől elválasztó kopottas brokátfüggöny mögül. Újabb néhány perc, míg felém csoszogott és szembe könyökölt velem a pult másik oldalán. Körülményesen leválasztotta orrnyergéről vastag, fekete keretes szemüvegét, s immár a dioptriák híján reám nézett:

– Mi kell?

Ő is sejtette, hogy nem kalapról lesz szó. Rátértem *látogatásom valódi céljára* – ahogy ez regényekben olvasható –, és felöltöm belső zsebéből a pultra helyeztem a fényképet, közvetlen az öregúr orra elé. Grácius feltette szemüvegét, hosszan tanulmányozta a képet – egy öregúr nem is tud röviden tanulmányozni –, hümmögött, fehér bajsza meg-megrándult, mintha láthatatlan bábos huzalai rángatnák. Észrevettem, hogy tekintete rögtön a fiúra tapadt. A kamaszra, aki a vedreket cipelő asszonyok mögött előre, vagy inkább oldalt hajol, talán a fényképezőt lesi. Kis idő után Grácius ismét levette szemüvegét, és egyik szemét a képre, másikat felém fordítva (különös mutatvány), pipadohánytól és szivartól rekedt hangon mondta:

– Hát igen..., köszönöm, hogy elhozta... Szegény jó Szindbád!... Sokáig együtt hajóztunk, aztán Brémában kiszálltunk, ő konflist bérelt Berlin felé. Köztünk maradjon: egy kabarédámának tette a szépet, ennek, ha jól számolom, épp száz éve... De hát magam is több száz éves vagyok...

– ...négy százötvenhét! – vágtam közbe.

– Igen-igen... Ott a fővárosban, talán a dáma hatására, túlságosan is visszafiatalodott, fiúcskává vált, mert a kelleténél többet hajtott le az elixírből... Tanácstalanul járta az utcákat, valami háborúzás is volt arrafelé, mindenféle ördögös találmány, mint például ez az izé... kamera vagy mi... Akkor látott először ilyen, nézze, milyen kíváncsian hajol felé... Férfikorában inkább a Brünhildák hátsó fertályán akadt meg a tekintete... De hát ő bármikor bármi és bárhol lehet...

Bólogattam. Gráciusz mélázott még a kép fölött, mormogott, mintha szólongatná azt a fiút, aztán ravaszkásra hunyorított szemmel nézett rám:

– Persze, hogy felismertem. Jó öreg Szindbád!... Hírlett róla, hogy írogat... Ifjú koromban egyszer gyászkalapot szállítottam egy megözvegyült dámának a Tabánban, s kit látok a szalonszobában, ahogy beléptem!?... No, nem árultuk el egymást!

Gráciusz ezzel elindult vissza, a nyúlszörtpok közé. A brokátfüggönyhöz érve azonban visszafordult:

– Ha találkoznak valahol, hozza el ide, kedves barátom. Kibontok itt hátul egy üveg snapszot – maga is kaphat belőle...

kép | Everett Historical / shutterstock.com

Német nők ablakpucoláshoz öltözve szerszámaikat cipelik egy berlini utcán az első világháború idején.

Vörös István

ÖRÖKLÉT

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-02-16 | SZÁZ ÉVE MÁR, VERS

Ha azt hiszed, hogy jóvá tehető a baj,
vissza úgy veszed, ahogy megesik,
tévedsz sajnos. Ez mégiscsak röhej:
az ember, ha egy arcot elveszít,

de azért megmarad a fej,
hurrá, egy maszkot feladunk neki,
s az életet majd éppúgy élvezzi?
Hozzászokik a helyzethez hamar.

És alkalomhoz illő arcokat vehet,
és nem is lesz így sohasem öreg,
a halhatatlanság a küszöbön!

Csak éjjel törhet rá a rémület,
ha leveszi, s az arca rámered:
a lelke hever őtőle külön.

kép | Everett Historical, shutterstock.com. Anna Ladd szobrász egy roncsolt arcú első világháborús veterán maszkján végez utolsó simításokat. Az amerikai művész a katona maszkját rézből formázta meg, majd kifestette.

Lipták Ildikó

TENYÉSZBIKA

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-02-20 | NOVELLA, SZÁZ ÉVE MÁR

Az én uramnak nagyon jó szaga volt. A jóisten tudja, hogy csinálta. Az, ha egy egész napi aratás után jött be, vagy ha a jószágot rendezte el, akkor is olyan volt, hogy én úgy elgyöngültem, szinte szégyeltem azt, ahogy éreztem iránta. „Nagyon nyomod a csípődöt, asszonka” – mondta ilyenkor, és magam is észrevettem, hogy tényleg az

öléhez nyomom magamat, még akkor is, amikor éppen nem volt illendő. Már úgy értem, hogy havi baj idején vagy nagypénteken nem csinálunk ilyet, de néha egész kiment a fejemből, mert annyira finom volt az illata.

Nem tudom, honnan jön az ember szaga, és azt se, hogy miért változik meg, de tény, hogy mikor az uram a frontról visszajött, mintha egy másik ember lett volna. Hogyne fürdettem volna le! Az volt az első, hogy leszedtem róla azokat az átkozott nyüves rongyokat, és beleültettem egy nagy teknőbe. Még rozmaringot meg kamillavirágot is szórtam bele, a fejét jól átdörzsöltem sóborszesszel, aztán langyos, ecetes vízzel öblítettem, mert az mindenből kiszedi a bűdöset.

Itthon van

Ropogós, hófehér ágyneműt készítettem, a szekrényre egy kancsó édes bort, és a szoba sarkába letettem egy karcsú gyertyaszálat, hogy ne legyen egész sötét: hadd lássa, itthon van, a saját szobánkban. Reméltem, ha melléje fekszem, a fényben még jobban észreveszi, hogy a távollétében, ha nem is nagyon, de kissé asszonyosabb lett a formám, végre van mit fogni rajtam is, nem úgy, mint azelőtt, amikor a cimborái (hallottam nemegyszer) azzal csúfolódtak, hogy még a szülés után is gyereklánynak látszom. Tán a menhelyről hoztuk azt a kölyköt, vagy mi?

Nem vagyok híve az ilyen praktikáknak, soha nem adtam még a gyerekeknek egyebet, mint amit az orvos tanácsolt, de ezen az estén, Isten bocsássa meg nekem, a teájába tettem egy kevés rumot, hogy biztosan elaludjon, és meg ne zavarjon, míg mi az apjával azt csináljuk, amit rendes asszony csakis az emberével szokott. Mert én nem vagyok olyan, mint azok – ismerek nem egyet, s nem kettőt –, akik az uruk távollétében behálózzák a fiatal legényeket, akiket még nem lehet besorozni. Én nem csaltam meg az uramat, és akkor se tettem volna, ha a kisfiunkat lett volna kire hagyni. Én nem vagyok olyan.

Everett Historical, shutterstock.com

Szegény emberem csak ücsörgött az ágy szélén, én meg simogattam a hátát, és beszéltem hozzá, amilyen szépen csak tudtam. Meséltem neki a gyerekről, hogy mikor mit csinált, elmondtam mindent, amit a tábori lapokra is leírtam, úgyse tudtam, melyiket kapta meg, melyiket nem. Arról nem mertem mesélni, kik haltak meg a faluban, míg ő távol volt, mert nem akartam, hogy azokra a holtakra gondoljon, akiket látott, mert biztos, hogy látott. Aztán már alig jutott eszembe valami, és kezdtem is elfáradni, nagy nehezen lefektettem az ágyra, hozzábújtam, s akkor a bőre illatán olyasmit éreztem, amit korábban soha, de az se lett volna baj, ám az ismeretlen szag mellett nem találtam a régi ismerőst. Néztem az arcát, amit újra meg kellett ismerjek, simogattam a vállát, de azon is egész más alakban dudorodtak az izmok. Azt hittem, majd úgy fekszünk be egymás mellé, mint régen, mikor két vagy három napra elutazott a müncheni vásárra, hogy ültetni való gabonát hozzon?

Az első éjszakán tán csak egyszer szenderedtem el, s fel is riadtam, mert hirtelen nem tudtam, ki van mellettem, de aztán nagyon megörültem, és nem bántam, hogy nem jön álom a szememre. Tudom, hogy ő is ébren volt, a légzéséből észre lehetett venni, de mikor szóltam neki, nem válaszolt, mintha aludna.

a régi életünk

Reggel korán fölkelt, mint régen, s azt hittem, ellátja a jószágot, és újra elkezdődik a régi életünk, de nem azt csinálta, hanem a szekrényemből kisedett pár ruhát, és a tűzre rakta. Épp az utolsót tuszkolta a kályha nyílásába, mikor a konyhába léptem. Azok az asszonyok, akikről már korábban említést tettem, késsel mentek volna neki az uruknak, annyi szent. De én még csak meg se mukkantam, pedig igen fájt ilyet látni. És azt is gondoltam: jobban teszem, ha hallgatok, így könnyebb lesz elfelejteni mindkettőnknek. Nem vagyok ostoba nőszemély, tudom, hogy a háború nem gyerekjáték.

Everett Historical, shutterstock.com

Reggelit tettem az asztalra, teát főztem a ruháim melegén, s örültem, hogy nem a sajátjaival bánt el így, mivel a szekrényében megőriztem egy pár alsóneműt, amit ki se mostam, hogy bármikor hozzásimulhassak. De talán csak képzeltem, hogy még mindig érzem a szagát. Többet nem csinált ilyen, sőt lassan kijárt a határba, meg az állatokat is kipucolta, de enni nem adott nekik. Adtam én.

Nem mertem már *úgy* hozzányúlni, azért egyszer-egyszer, ha este levetkőztem, direkt úgy tettem, hogy lássa a mellemet vagy a hátsómat, de nem nézett oda. Azt a szagot továbbra sem találtam, mégis vágytam rá, hogy egyszer magához húz.

A többi asszonnal is megesett ilyesmi. Egyik-másik szemérmetlenül beszélt is ezekről, én nem mondtam el, hogy nálunk mi van. Pedig egyszer megkérdezték, hogy az én uram gatyájában minden rendben van-e, de nem mondtam semmit, csak mosolyogtam, meg bólintottam. Az nem olyan nagy hazugság.

nehogy azt higgyék

A szomszédunk egy jó hónappal a többi férfi után jött haza. Már azt hittük, elő sem kerül, de csak kórházban volt, és a papírjai elkeveredtek. Amikor megjött, az anyja levágatott egy borjút, hogy méltó ünnepséget rendezzen. Minket is áthívtak, de mi nem mentünk, mert az uram nem akart. Küldtem azért egy tál pogácsát, nehogy azt higgyék, hogy nem osztozunk az örömükben, és ki-kijárogattam a kertbe, hogy lássam, kik vannak ott a faluból.

Egyszer csak látom, hogy az asszonyok, akikkel egy sorban szoktam ülni az istentiszteleten, s akiknek, ha akarok, ha nem, belelátok a bugyogójába is, engem bámulnak, és nyilvánvalóan rólam beszélnek, vagy inkább vitatkoznak valamin. Az ilyen föl lehet ismerni. Akkor nem mentem oda a kerítéshez, hogy szóba álljak velük, de aztán nagyon megbántam, mert egész éjjel nem aludtam, izgatott, mit beszéltek. Gondoltam, hogy nem a távolmaradásunkról. Ismerték az uramat, és láthatták, milyen szótlan lett.

Vasárnap, a templomban is éreztem, hogy néznek rám, és az ötvenegyedik zsoltár éneklése közben, épp, amikor ott tartunk, hogy „Mert tudom, hogy hűtlen voltam”, odafordultam a mellettem óbégató padtársamhoz, hogy most azonnal mondja meg, mit beszéltek rólam a minap. Úgy elcsodálkozott rajta, hogy még gondolkozni is elfelejtett, szabad-e tudnom. Azt mondja, egyenesen a két szemem közé nézve, a sajátját meg jól kidüllesztve, hogy „nem az én uram ment neki minden francia nőszemélynek, mint egy tenyészbika”. És tovább vernyogja, hogy „Tiszta szívet teremts bennem, Istenem, és az erős lelket újítsd meg bennem!”

Régen az anyám mondta úgy, hogy nekiment az apám, de az egész mást jelentett. Mert ő nem azt tette hozzá, hogy tenyészbika, hanem hogy barom. Úgy ültem ott tovább, hogy semmit se hallottam már abból, amit a tiszteletes úr beszélt, és nem láttam semmit, csak azt, hogy az uram meghágja az asszonyokat. Sorba mindet: szép, finom nőket, gyereklányokat és öregasszonyokat. És nem olyannak képzeltem, ahogyan régen velem csinálta, hanem ahogyan az állatok csinálják az ólban. Láttam ilyet elégszer.

Az istentisztelet után egyenest haza vettem az irányt, teljesen elfelejtettem, hogy ott volt az uram is, de mikor hazaért, nem tette szóvá, nem szólt az már semmiért se.

Egész addig nem tudtam másra gondolni, míg a kisfiam beteg nem lett. Pedig annyi mindent megpróbáltam! Éjjel-nappal imádkoztam érte, hogy tegyen az Isten mást a fejembe, de amit belerakott, azt rögtön kikergette onnan az az átkozott bika.

úgy képzeltem

Nincs neve annak, amit éreztem. Nem harag, és nem is csalódottság. Csak mikor a gyerek forró kis testét fogtam, akkor változott ismerős érzéssé, és megesküdtem, hogy ha a kicsi meghal, az apjának is vége kell legyen, mert úgy

képzelttem, mindez azért történik, hogy végre ne rá gondoljak. Ahogy romlott a gyerek állapota, egyre részletesebb terv lett a fejemben, hogy mit teszek. Azt sem bántam, hogy láttam magam bilincsbe verve.

Az imáimat azonban meghallotta a jóisten: az én egyetlen kincsemnek nem kellett minket itthagyni. A halál kapujából fordult vissza. Nem hálálhatom meg azzal, hogy úgy cselekszem, ahogy elterveztem.

Pedig nem kevésbe van a szer. A városban, a gyerek orvosságaival együtt jutottam hozzá. Ha az asszonyok nem beszélnének ilyesmiről, fogalmam sem lett volna róla, hogyan lehet beszerezni. Itt őrzöm a ruhám alatt, parányi kis fiola. Néha beleszagolok. Meleg, otthonos illata van.

felső kép | A vesztes német hadsereg visszavonul Németországba az 1918-as offenzívák végső kudarca után.

kép | Everett Historical, shutterstock.com

Jólesz György

AZ A TÉTOVA DALLAM

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-02-28 | SZÁZ ÉVE MÁR, VERS

A vonó kicsit se reszket.
Sem a bal kéz, ahogy tartja
azt a kopott, lakkjavesztett

hegedűt. S az ujjak rajt' a

fogólapon, mint a kecses
kötéltáncosok, libbennek
tompá fényű és egyenes
húrokon, míg az ébennek

sötét foltjai futkosnak
virtuálisan a kéznek
ellenében, és ahogy csak
nézzük, nyugodt minden részlet.

Nem remeg a hegedűs sem,
teszi, amit tenni tanult:
játszik, talán lelkesülten,
bár a hang bánatos-fakult.

Ami reszket, az a dallam!
Őrült zaj utáni csendben,
félve, óvatosan, halkán
szól. Védtelen és esetlen.

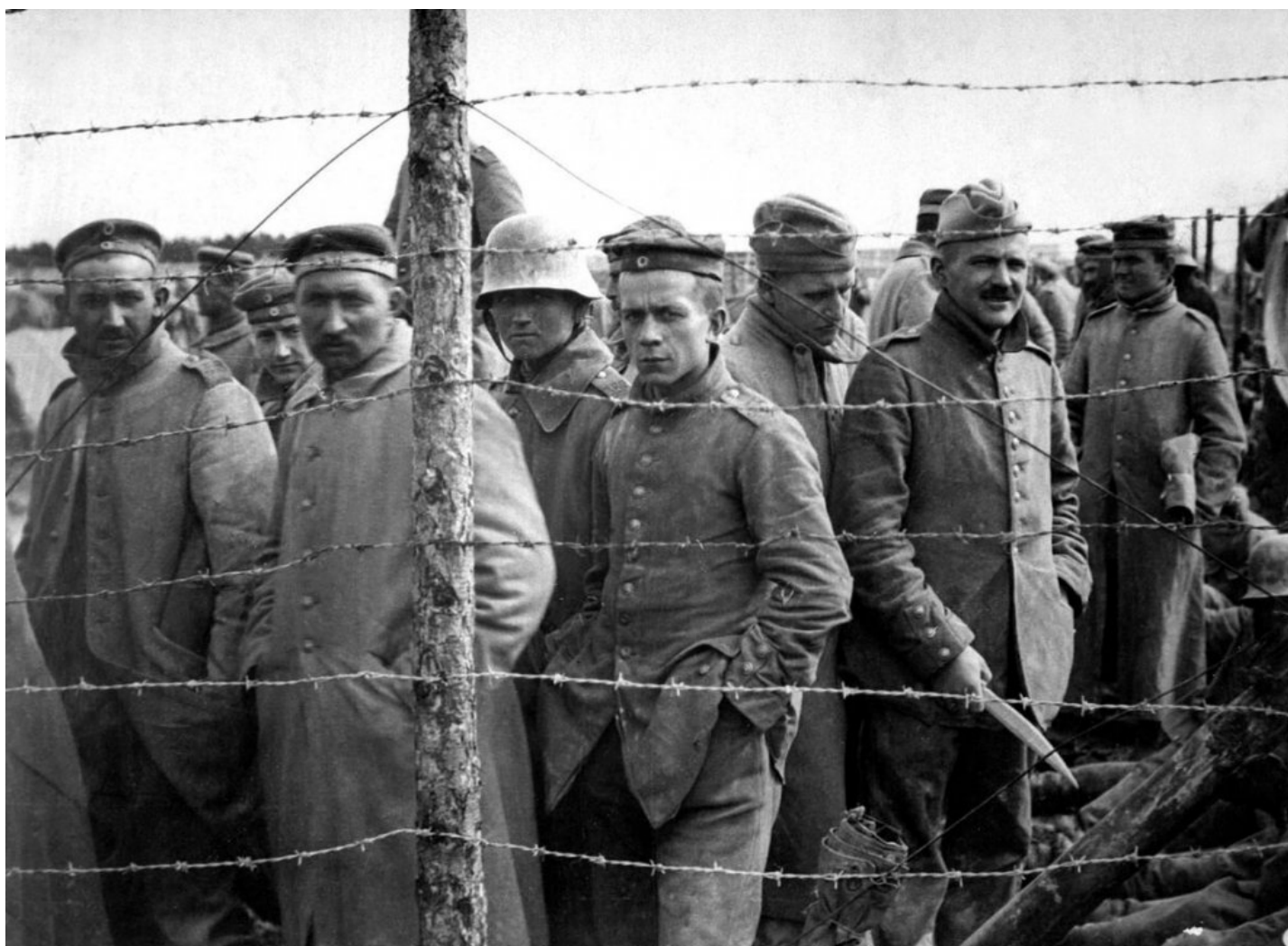
kép | Everett Historical, shutterstock.com. Ifjú utcai hegedűs Belgrádban karácsonykor, 1918. Lewis Hine fotója.

Varga Zoltán Zsolt

NAGYAPÁM A NAGY HÁBORÚBAN

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-02-24 | NOVELLA, SZÁZ ÉVE MÁR

Nagyapám valójában nem a nagyapám volt, hanem nagyapám harmadik feleségének második férje. Ő csakugyan harcolt a Nagy Háborúban. Kardos vezetéke is illett hozzá. Az egyetlen tárgy, ami megmaradt utána, egy közepen eltört, majd összehegesztett csendőrkard.

– Nagyapa, hogy tört el a kardod?

– Egy keményfejű komcsi koponyáján – válaszolta, én meg elképzeltem a negyven évvel korábbi jelenetet, ahogy suhintott.

Nagyapa az összes környező népet ócsárolta – tetves tótok, büdös szájú csehek, szőrös talpú románok –, csak a bosnyákokat becsülte, mert velük küzdött a Nagy Háborúban.

szinte világított

Tagbaszakadt ember volt – nekem legalábbis annak tűnt gyerekként –, szeme között haragos ráncsal, orra alatt Hitler-bajusszal. Mégsem féltém tőle, mert saját unokájaként szeretett, sőt rajongott értem. Abban az évben, amikor velük éltem, mindenfélét faragott nekem, és elkerített egy kiskertet, amit én műveltem. Nyaranta arca és alsó karja leburnult, egyébként szinte világított nagyon fehér bőre. Estéknént lavórban mosdott, ingét a dereka felől kötényként tűrte a nadrágjába, és ahogy hajlongott a félhomályban, az ingujjak karokként mozogtak. Csak ilyenkor vette le fekete kalapját, amelynek fehér negatívja ott maradt a homlokán.

Kardos papa 1949-ben felszámolta pesti életét, és paraszt lett a Balaton déli partján. Csendőrtiszti múltjával jobbnak látta, ha eltűnik. Felesége viszont Budapesten akart maradni, így elváltak. Sem vele, sem lányával nem találkozott többé. Apám harmadik mostoháját, a magyart élete végéig törve beszélő ruszin nőt Siófokon ismerte meg, egy hónap után megesküdték.

Amikor apámat az apja tizenhét éves korában kiíratta a gimnáziumból, odaszökött Kardosékhoz, és addig lakott náluk, dolgozott a földeken, amíg be nem hívták katonának. Kardos nagyapához és nagymamához vitt el bennünket a bátyámmal – mint unokákat –, mikor megszülettünk.

agyag és lótrágya

Nagyapa kukoricát, krumplit, borsót, dinnyét és szőlőt termesztett, a szőlőt borrá szűrte. Az udvarban disznók híztak, tyúkok kapirgáltak. De ő volt a falu egyik kőművese is. A pincéket, ólakat nem vakolta, hanem agyag és lótrágya keverékével kézzel tapasztotta, aztán lemeszelte. Taligával gyűjtötte a lócitromot, négy-ötévesen már magam is segédkeztem neki.

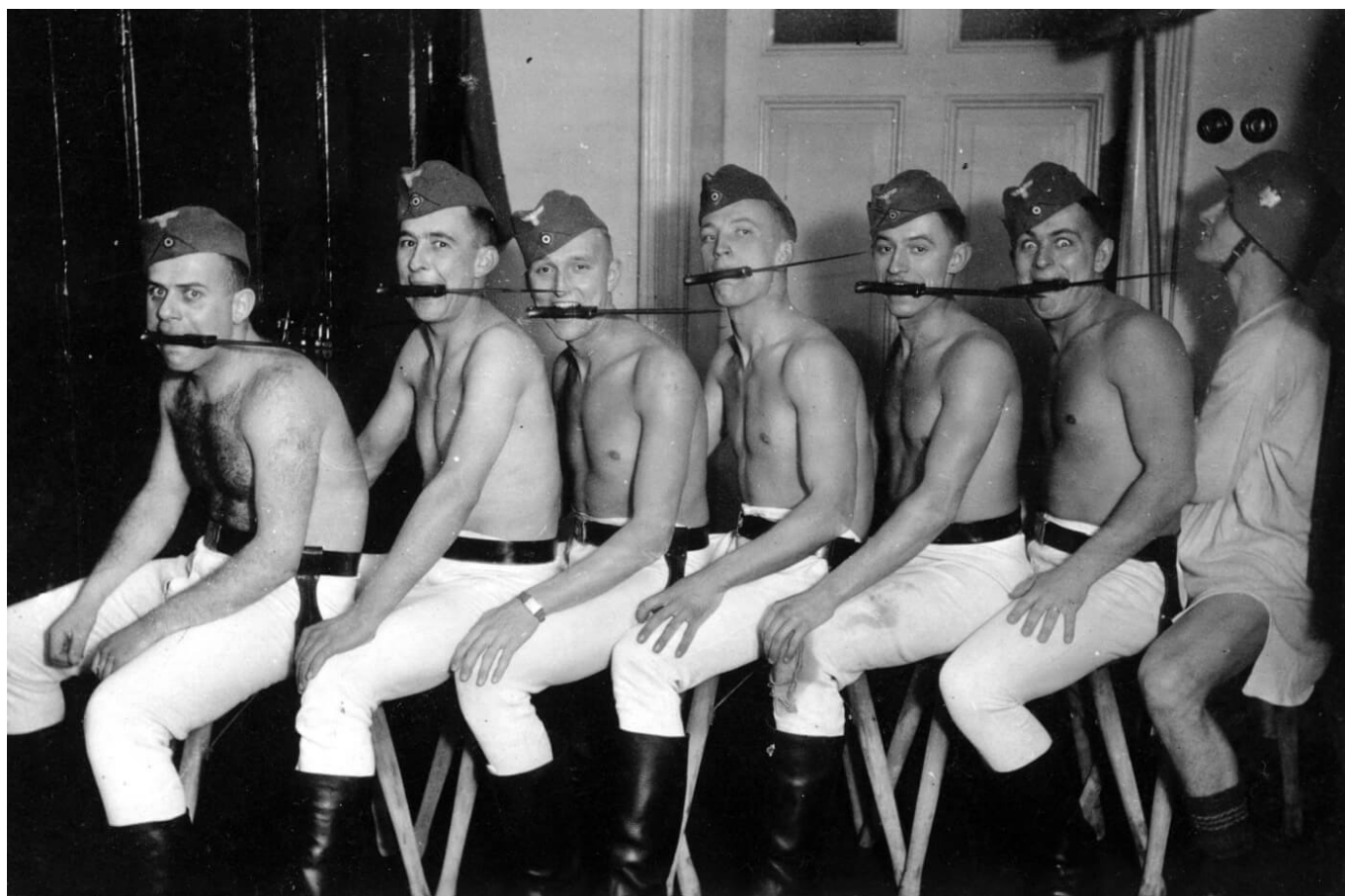
Egyszer az 1930-as munkástüntetés képeit sugározta a tévé.

– Ott voltál, nagyapa? – kérdeztem.

– Ott hát, adtam is a rohadékoknak a kardlapommal. Akkor tört el a pengéje.

Sokáig nem nekem, hanem a szomszédoknak mesélt első világháborús élményeiről, de az asztal alatt bujkálva összeszededgettem kalandos történetei morzsáit. Ötven év után is emlékszem a meséjét hallgató öregek kísérteties arcára, az asztal fölé akasztott, legyektől mákos légyapírra, és érzem a petróleum csípős szagát.

– Tudjátok, '15-ben még csak tizenhét éves voltam, de a születési anyakönyvemben a nyolcast hatossá javítottam, így aztán bevonulhattam. Egész életemben katona akartam lenni, semmi más. Gyerekként is mindig huszárosat meg rabló-pandúrosat játszottam. Nohát, az 5. hadseregbe rukkoltam be két idősebb bátyámmal, és az olasz frontra vittek bennünket. Sohasem felejttem el azt a felvirágozott vagon, meg a sok csókot, amit szebbnél szebb lányoktól kaptam. Zokogó anyáknak azt kiabáltuk a vagon ajtajából, hogy legkésőbb októberre itthon leszünk, addigra eltapossuk az árulót, kutya digókat. És tényleg október volt, amikor rongyos mundérban, sántikálva lekászálódtam a szétlőtt vagonról, csak éppen 1918 októbere. Két bátyámat saját kezemmel temettem el a Piave partján.

– Tudjátok – kezdte máskor –, ott tanultam ki a krumplitermesztést. A nyolc elemimmal hamar őrvezető lett belőlem, négy elemít végzett alföldi meg bosnyák parasztyerekeket raktak alá. A front az Isonzónál majdnem két évig egyhelyben állt. Az én legényeim összegyűjtötték a táborigénykő konyhán a kicsírázott krumplit, gyalogsági ásóikkal felástak egy nagyobb földdarabot mélyen a frontvonal mögött, és több mázsa saját burgonyát termesztettek.

én meg hasba szúrtam

– Tudjátok – ezúttal csendesebben, akadozva mesélt –, az első ölést nehezen éltem meg. A második isonzói ütközetben történt. Miután a tűzéréség ágyúit elhallgattak, kapitányunk

rohamra vezényelt bennünket. Addigra már felcsatoltuk szuronyainkat. „Hajrá” üvöltéssel, cikcakkban rohantunk az olaszok ötven méterre fekvő állásai felé. Egyszer csak előttem termett egy negyvenéves forma kis olasz, én meg hasba szúrtam, és ahogy a vasvillával az asztagot, felkaptam, és a vállam felett a hátam mögé hajítottam. Nem sokkal ezután megbotlottam és elestem, és úgy, fekvé rókáztam ki a reggelit, zugszállástól. Még aznap hozzászórtam a gyilkoláshoz, nem jelentett többet, mint leszúrni egy disznót.

Amíg nagyapáéknál laktam, több disznóölést is megéltem. Hiába húztam fejemre a paplant és dugtam be a fülem, a disznók visítását úgy is hallottam. A perzselésre felöltöztem, a kaparás és a feldolgozás alatt már ott lábatlankodtam a közelben. Nagyapa egyszer lekanyarította az egyik megperzselte disznófület, vastagon megszórtta és a kezembe nyomta. „Edd meg, kisfiam!” Ma is érzem azt a sós, égett bőríz.

– Azt kérdezitek, hogy úsztam meg élve, miközben bátyáim és bajtársaim sorra haltak meg körülöttem? Szerencsém volt. A II. piavei offenzíva során könnyebb sebet kaptam a bal lábamon, a hegyekbe, a táborigénykő kórházba kerültem, amit később az olaszok harc nélkül elfoglaltak. Két hónapig tengődtem hadifogságban, aztán hazaküldtek, hogy nekik kelljen etetni.

A halála előtti szilvesztert náluk töltöttük bátyámmal. Érettségi előtt álltam, és Kardos papa először töltött a borából. Mindhárman lerészegedtünk.

– Elmondok nektek egy titkot, amit senkinek, még nagyanyátoknak sem mondtam el soha. A Nagy Háborúról. Mindig úgy meséltem, hogy ütközetben sérültem meg, de ez nem igaz. Amikor bátyáim elestek, nagyon megijedtem. Addig úgy hittem, mi, Kardos fivérek sérthetetlenek vagyunk, mert a Jóisten meghallgatta anyánk imáit, és ránk külön vigyáz. Akkoriban már akadozott az utánpótlás, napi egy szelet kenyér volt a fejadagunk, éheztünk. A lövészárkaink között feküdt egy körtés. A gyümölcs éppen érett, és néhány elkeseredett bajtársam felmászott a fákra, parancsnokaink tiltása ellenére. Az olaszok kiszúrták őket, és lőttek rájuk. Felmásztam én is egy fára, elbújtam a legvastagabb ága mögé, csak a bal lábamat hagytam elől. Az olasz mesterlövész meg ellőtte, pont ahogy terveztem. Szerencsémre nem ért csontot a golyó, így nem sántultam le örökre. Fiaim, én igazán szerettem, és ma is szeretem a hazámat, de nem akartam olyan fiatalon meghalni érte. Még annyi minden várt rám. De nehogy elmondjátok nagyanyátoknak! Hadd higgye, hogy egy háborús hőssel él!

felső kép | Everett Historical, shutterstock.com. Német rabok egy francia börtöntáborban.

képek | Hórusz Archívum